

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Dino Subašić
Strpnost mladih z izkušnjo vojne ali njenih posledic
Diplomsko delo

Ljubljana, 2023

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Dino Subašić
Strpnost mladih z izkušnjo vojne ali njenih posledic
Diplomsko delo

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Ljubljana, 2023

Zahvala

Hvala staršema in sestri. Hvala mentorju. Hvala sogovornikom, ki so izkusili krutost tega sveta in s sodelovanjem pri izdelavi tega diplomskega dela doprinesli k raziskovanju njene zaustavitve.

Mir je razlika med žejo in kavo z riževim mlekom. Mir je razlika med lakoto in rogljičkom ob kavi z riževim mlekom. Mir je, predvsem, izbira; vedno.

Strpnost mladih z izkušnjo vojne ali njenih posledic

Povzetek diplomskega dela

Izbor področja raziskovanja ni naključen; tudi sam sem v državi, v kateri odraščam, v vlogi potomca staršev etnične skupnosti, ki je izkusila vojno. Strpnost in sposobnost sobivanja bosta za prihodnjo generacijo, ki vstopa v nemiren svet, kar se tiče geopolitičnih premikov, ključnega pomena za ohranitev miru in spokojnega ter dostojnega življenja. Diplomsko delo Strpnost mladih z izkušnjo vojne ali njenih posledic predstavlja primere in rezultate raziskovanj iz tujine. Kljub temu diplomsko delo raziskuje prostor multietničnega kontakta med mladimi v Sloveniji. Cilj diplomskega dela ni celostno raziskati povezavo med strpnostjo mladostnika in njegovim multietničnim kontaktom na vojno prizadetih območjih, pač pa skozi že obstoječe primere in opravljene intervjuje ter osebne zgodbe intervjuvancev osvetliti to povezavo. Delo ponuja pregled prisotnosti obravnavane povezave na področjih družine, izobraževanja, migracij, uporabe medmrežja ter mednarodnih sporov, s posebnim poudarkom na Bosni in Hercegovini, stičišču treh večjih etničnih skupnosti, ki se razlikujejo tudi po veri. Empirični del diplomskega dela vsebuje intervjuje z načrtno izbranimi raznolikimi posamezniki, ki so izkusili vojno in njene posledice na področjih Palestine in Izraela, Ukrajine in Rusije ter Bosne in Hercegovine. Njihova pričevanja podkrepijo teoretično raziskavo v uvodu. Kvalitativna raziskava izpostavlja največkrat ponovljene podobnosti in razlike med intervjuvanci, kar odpira prostor za zaključne ugotovitve.

Ključne besede: strpnost, vojna, multietnični kontakt, mladi

The Tolerance of the Youth With the Experience of War or Its Consequences

Graduation Thesis Abstract

The choice of the research area is not random; I am myself in the country where I grew up, in the role of a descendant of parents of a different ethnic community which experienced war. To maintain peace and a peaceful and dignified life, tolerance and the ability to coexist will be crucial for the future generation, which is entering a turbulent world in terms of geopolitical shifts. The diploma thesis *The Tolerance of the Youth With the Experience of War or Its Consequences* involves examples and results of research from abroad. Despite this, the thesis covers areas where multiethnic contact is present among young people in Slovenia as well. The aim of the thesis is not to comprehensively investigate the connection between the tolerance of a young person and his multiethnic contact in war-affected areas, but rather to shed light on this connection through already existing cases and conducted interviews as well as the personal stories of the interviewees. The thesis offers an overview of the presence of the discussed connection in the areas of family, education, migration, use of the internet, and international disputes, with a special emphasis on Bosnia and Herzegovina, the junction of three major ethnic communities that also differ in religion. The empirical part of the thesis contains interviews with purposefully selected diverse individuals with the experience of war, whose testimonies support the theoretical research in the introduction. Qualitative research highlights the most frequently repeated similarities and differences between the interviewees, which opens up space for conclusions.

Keywords: tolerance, war, multiethnic contact, youth

Kazalo vsebine

1.	Uvod	1
2.	Etničnost	2
3.	Multietničnost	5
3.1.	Družina in multietničnost	6
4.	Nestrpnost	10
4.1.	Medmrežje in nestrpnost	13
4.2.	Nestrpna gibanja	14
4.3.	Diskriminacija	15
5.	Migracije	16
6.	Mednarodni spori, vojne in mladi – primer Bosne in Hercegovine	17
7.	Vloga socialnega dela v izrednih razmerah	22
8.	Formulacija problema	24
9.	Metodologija	25
9.1.	Vrsta raziskave	25
9.2.	Merski instrument in viri podatkov	26
10.	Populacija in vzorec	26
10.1.	Zbiranje podatkov	27
10.2.	Analiza podatkov	27
11.	Rezultati	28
12.	Razprava	31
13.	Sklepi	35
14.	Predlogi	36
15.	Uporabljena literatura	37
16.	Priloge	45

1. Uvod

Vojne močno vplivajo na mlade. Etnična pripadnost je ključen element pri določanju, ali bo prišlo do konfliktov ali ne, saj je raven medosebnih stikov med etničnimi skupinami pomemben dejavnik pri določanju, ali bodo etnične napetosti prerasle v nasilje. Družbene potrebe mladih se spreminjajo s časom. Razvoj globalizacije, urbanizacije in množičnih medijev je ustvaril novo pluralnost v smislu šol ali skupnosti, v katerih mladi odraščajo in živijo. Zaradi razlik med temi različnimi vrstami skupnosti in njihovega vse večjega pomena glede na nacionalno identiteto jih je vse težje politično poenotiti. Posledici tega sta odtujenost in nestrpnost, zlasti med mladimi, ki se počutijo ločene od svoje države.

Nekateri od primerov tega so Ukrajina, Rusija, Palestina, Izrael in Bosna in Hercegovina. Za preprečevanje kršitev človekovih pravic na katerem koli območju sveta moramo imeti strategije za obvladovanje konfliktov, ki vključujejo spoštovanje kulturnih razlik. V nasprotnem primeru lahko mladi postanejo le še eno orodje političnih sil. Kriza identitete in diskriminacija se pogosto pojavljata na območjih, kjer potekajo spopadi, mladi pa so zaradi svoje neodvisnosti, mobilnosti in pomanjkanja znanja o preteklosti svoje skupnosti še posebej izpostavljeni tem težavam. S ciljno izbranimi intervjuvanci iz Palestine, Izraela, Ukrajine, Rusije in Bosne in Hercegovine bom v delu raziskoval vplive in posledice vojne na odnos mladih ljudi do drugih in drugačnih ter obseg njihovega kontakta z drugimi etnijami. Delo bo torej preučilo učinke multietničnih kontaktov in vojne na mlade posameznike iz Izraela, Palestine, Ukrajine, Rusije ter Bosne in Hercegovine.

Glavna motivacija za raziskovanje izbrane teme, povezane z vojno in mladimi, je osebna izkušnja; kot otrok staršev beguncev iz Bosne in Hercegovine sem posredno občutil nekatere vplive vojne, skozi novinarsko delo, ki ga sicer opravljam, pa sem skozi intervjuje поблиže raziskal tudi vplive spora med Ukrajino in Rusijo, medtem ko sem nesporazume med Izraelci in Palestinci videl v živo med obiskom Tel Aviva in Jeruzalema oziroma Al Qudsa, kot ga imenujejo Palestinci. Dogodkom, ki sem jih doživel na emski ravni, sem želel v svojem diplomskem delu dodati etsko konotacijo; Kenneth Pike (kot navedeno v Canals, 1995) je s področja fonetike izpeljal koncepta »emsko« in »etsko«. Fonemski se ukvarja z glasovi, ki imajo smisel za govorca, fonetski koncept pa se ukvarja z rabljenimi glasovi in njihovimi fizičnimi lastnostmi. Canals (1995) povzame, da emski vidik gleda na obnašanje in pomen s

subjektivne perspektive, etski pa ju analizira s položaja zunanjega opazovalca; v to vlogo sem se pri raziskovanju med pripravo diplomskega dela postavil jaz.

Boas (kot navedeno v Canals, 1995) je opozoril, da moramo pri proučevanju populacij ali narodov analizirati njihove izkušnje na podlagi njihovih konceptov in ne naših. Dodaja, da je osrednja os antropologije razumevanje vizije drugih. Canals (1995) doda: »... da je poudarek na emskem pristopu najpomembnejši in najuporabnejši prispevek antropologije socialnemu delu. Tudi socialno delo občuti napetost med vizijo od zunaj in vizijo od znotraj, kar zadeva njihove klientske skupine.« Diplomsko delo Strpnost mladih z izkušnjo vojne ali njenih posledic na izbrano temo proučevanje gleda s številnih zornih kotov – antropološkega, zgodovinskega, filozofskega, hkrati pa razišče vlogo socialnega dela; tudi s samim seboj ter kvalitativno raziskavo, ki daje poudarek osebnim izkušnjam mladih intervjuvancev, postavlja socialno delo v vlogo posrednika med izkušnjami mladih z vojno in stroko.

2. Etničnost

Pri obravnavanju etničnosti imamo opravka s številnimi definicijami in pomeni. Izvorni pomen besede *ethnos* pomeni ljudstvo, cilja pa na temeljno človeško skupino in ne na podskupine, kot to dandanes uporabljamo v okvirih kulturnih, jezikovnih, verskih ali drugih manjšin (Rizman, 1991). Etnične skupine ne predstavljajo podrejenih delov večje politične skupnosti, pač pa lahko zastopajo tudi njen dominantni del (Kitajci, Francozi, Angleži ...). Max Weber etnične skupine ni ločil od naroda; menil je, da ju je mogoče spraviti v eno definicijo, pri čemer se je zavedal, da občutek etnične solidarnosti ne pomeni nacije. Ta se je pojavil mnogo pred nastankom narodov.

Narod je po Rizmanu (1991) samozavestna etnična skupina. Etnične skupine prepoznajo drugi, narodi pa se prepoznajo sami. Da bi narod postal dinamična sila, potrebuje aktivno predstavo o samem sebi, pri čemer emocije močno pomagajo. Rizman narod opredeli kot ozaveščeno etnijo, ki si na podlagi tega lasti pravico do državnosti. Ideologija, ki stoji za tem, je imenovana nacionalizem. Nacionalna država je tista, ki jo sestavlja ena nacija, mnogonacionalna država pa je tista, ki jo sestavljata dva ali več narodov. Mnogoetnično državo sestavljata dve ali več etnij, ki še ne zahtevajo državnosti. Obstajajo številni načini etničnega organiziranja, ki jih te definicije ne zajemajo; Kurde, Armence ali denimo Baske bi lahko opredelili s pojmom mnogodržavnih narodov, saj živijo v dveh ali več državah. Rizman (1991) dodaja, da številni

avtorji govorijo o primordializmu in ne o nacionalizmu. Med primordialne občutke spadajo religiozni, rasni, plemenski, regionalni, med drugim tudi lingvistični občutki. Včasih ti občutki ohranjajo skupno etnično identiteto, včasih pa so z njo v konfliktu.

Canals (1995) navaja, da je sistem, na katerem temelji družba, odvisen od odnosov med identitetami, ki pa so druga drugi »druga«; to vključuje različne identitete – temeljne (glede na spol, starost, sorodstvo) kot tudi tiste, ki so določene na podlagi etničnosti, nacionalnosti ali religije. Pravila delitve na te in one pa se dandanes spreminjajo, saj, kot pravi Canals: »Hitre spremembe v sodobnih družbah, zaradi katerih narašča njihova notranja raznolikost, proizvajajo nove vrste »drugega«; ljudje, ki so se še pred kratkim imeli za člane bolj ali manj homogene socialne skupine, postanejo za to skupino »drugi«.«

Za raziskovanje področja etničnosti je pomembna tudi definicija nacionalizma, ki je v preteklih dveh stoletjih kot politična sila bolj vplival na evropsko in svetovno zgodovino kot ideje svobode, komunizma ali parlamentarne demokracije (Alter, 1991). Med letoma 1918 in 1945 je pomenil netoleranco, nečlovečnost in nasilje. Nacionalisti so ljudje, ki v svojem delovanju in razmišljanju dajejo nekritično prednost interesom nekega naroda nad interesi ostalih narodov. Alter (1991) navaja, da ga nemška enciklopedija opredeljuje kot pretirano in netolerantno stališče do drugega naroda. Mnogi se skušajo izogniti uporabi besede nacionalizem; tedaj je moč slišati besedo patriotizem, ki pa se od nacionalizma razlikuje v tem, da nikoli ni deloval kot agresivna politična sila; v osemnajstem stoletju je v Evropi pomenil navezanost na svoj kraj ali vladarja, pozneje je postal v korist narodov, saj je zastopal vdanost tem.

Mlinar (2012) se sprašuje, kako se bo reševalo nasprotje med individualizacijo in globalizacijo – bo prišlo do konca narodov ali do preobrazbe današnjih nacionalnih družb? Globalizacija prinaša različne interese, medtem ko je v interesu etničnih skupin ali narodov strnjena skupnost, ki dolgotrajno biva skupno. Zaradi številnih načinov komuniciranja na daljavo danes odselitev ne pomeni prekinitve stika z matičnim narodom, saj so omogočena tudi hitrejša vračanja domov, celo kroženje med kraji; predstavniki enake etnične skupnosti so se znašli razpršeni po svetu.

V času globalizacije, migracij, srečanj takšnih in drugačnih različnosti ne moremo več govoriti o homogeni družbi. Tako ali drugače se je vsakdo srečal z različnim in drugačnim od sebe, in

sicer bodisi z drugačno kulturo, navado ali osebo. Sobivanje z drugačnimi pa zahteva sposobnost prilagodljivosti in medsebojne strpnosti. Razlikujemo se glede na mnogo kazalcev: od barve oči in kože do jezika ali narečja, etnična pripadnost pa je eden prepoznavnejših načinov delitve na takšne in drugačne med nami.

Sodobni koncept etničnosti prepozna pojav kot dinamično kategorijo: nespremenljiva, pripisana razsežnost etničnega, ki je človeku določena ob rojstvu in ki ga razvrsti v določeno etnično skupnost, se prepleta z dinamično, privzeto razsežnostjo etničnega, ki ponuja možnost izbire pri prevzemanju in transmisiji etnične dediščine (Nećak Lük, 1997). Ob pripisani etničnosti se pogosto pojavi vprašanje identitete. Njen pojem zajema dva osnovna koncepta: istost in različnost. Identifikacija je proces prepoznavanja in priznavanja podobnosti in razlik, interpretacije simbolov in ponotranjenja ideologije (Repič, 2002). Izražanje obeh Nećal Luk (1997) pojmuje kot etnično identiteto, pri kateri gre za »skupinsko, medgeneracijsko kulturno kontinuiteto«, ki ima implicitno pripadnostno in eksplicitno izrazno razsežnost. Narava medetničnih odnosov oziroma razmerja moči med skupinama, ki delujejo na procese horizontalne in vertikalne mobilnosti prebivalstva, so med najpomembnejšimi regulatorji etnične identitete in njenega manifestnega ali implicitnega izražanja.

Repič (2002) navaja, da je za obstoj identitete pogoj družba, zato so verjetno vse vrste identitet družbene, saj so kot dinamičen proces refleksivne, ker nastajajo kot rezultat interakcij med posamezniki in skupinami. Vezane so na pomene, ki so »vedno izid strinjanja ali nestrinjanja, vedno stvar konvencij, dogovorov, inovacij, vedno do neke mere deljeni in do neke mere izpogajani«. Etničnost je za Repiča (2002) specifična kategorija skupinskih identifikacij. Pojmi etničnost, etnična skupina, interetnični odnosi in etnični konflikt so v zadnjih desetletjih postali zelo pogosti tako v strokovnem antropološkem in sociološkem diskurzu kakor tudi v vsakdanjem govoru. Poudariti je treba, da se od konca 60. let 20. stoletja vse bolj širi tudi diskurz o etničnosti, kar je na nek način nasledek družbenih in globalnih sprememb, hkrati pa je povezan s spremenjenimi antropološkimi konceptualizacijami družbe in kulture. Antropološki in sociološki diskurz o epistemološkem statusu etničnosti se zadnja štiri desetletja giblje med dvema prevladujočima interpretativnima izhodiščema, ki ju lahko površno označimo kot primordializem in instrumentalizem. Pri prvem je etničnost posameznikom in skupinam dana, pri drugem pa konstruirana ali izbrana.

Primordializem označuje tiste konceptualne paradigme, ki družbene organizacije in skupinske identifikacije pojasnjujejo s prvobitnimi, stabilnimi in imperativnimi vezmi. Statične, prirojene ali kmalu po rojstvu pridobljene vezi urejajo interakcije v skupini, skupinsko pripadnost, notranjo integracijo in vsebino kulture, katere nosilec je skupina. Etnična skupina je nosilec kulture in določajo jo naslednja dejstva: skupne kulturne značilnosti, teritorij, politična organizacija, jezik, ekološka prilagoditev in družbena struktura, kar zapiše Naroll (kot navedeno v Repič, 2002).

Za obstoj etnične skupine je pomemben jezik, religija ali druge pomembne kulturne vsebine. Po tem vzorcu so etnične skupine stabilne tvorbe, izolirani otoki z lastno kulturo. Osnovni povezovalni element družbe naj bi bili primordialni odnosi. Etničnost ima vlogo širšega sorodstva, s katerim lahko ljudje povečajo svojo lastno družbeno moč in izboljšajo svoj položaj. Van den Berghe (kot navedeno v Repič, 2002) dodaja, da so ljudje genetsko programirani za maksimiranje uspeha v reprodukciji, pri čemer ta proces ne zajema le reprodukcije genov posameznika, temveč tudi reprodukcijo genov tistih ljudi, ki so mu genetično podobni in se združujejo zaradi etničnih značilnosti, kot so skupni izvir, kultura in jezik.

Instrumentalistični interpretativni modeli so se razvili kot kritika primordializma, dodaja Repič (2002), in odgovorili na vrsto vprašanj, na katera prej ni bilo zadovoljivega odgovora. Etničnost so začeli obravnavati kot posledico ekonomskih in političnih interesov, kot situacijsko zelo spremenljiv pojav, kulturni konstrukt modernosti, ki ima funkcijo v akterjevem zamišljanju kulturnih razlik in upravljanju z njimi. Etnična identiteta je izbrana, vedno pa prehodna in dinamična, kar pomeni, da je nenehno podvržena reinterpreteraciji in rekonceptualizaciji. Ne uklepa je »skupna kultura«, vendar za označevanje svoje prepoznavnosti, avtonomnosti in identitete uporablja nekatere kulturne vsebine.

3. Multietničnost

Države, v katerih prebiva multietnična skupnost, se razlikujejo glede na način, na katerega se legitimirajo. Če se legitimirajo izključno na etnični podlagi, avtomatsko postavljajo drugoetnične državljane na položaj drugorazrednih; tem ne preostane nič drugega, kot da se uprejo. Polietničnim družbam se ne piše dobro, če v njih zamre glas individualnega državljanja, ki ga preglaši predstava o naciji v ožjem pomenu besede (Rizman, 1991).

Kulturna oziroma etnična raznovrstnost je po Medvešku (2007) dejstvo življenja. V današnji situaciji se v določenih družbah ponekod povečuje kulturna oziroma etnična raznovrstnost, ponekod pa je prisotna večja namera posameznikov po ohranjanju lastnih kulturnih ali etničnih značilnosti. Pripadniki etničnih skupnosti, ki skupaj živijo na nekem področju, soustvarjajo identiteto prostora. Spoštovanje in sprejemanje različnih kultur oziroma etničnosti ter izmenjava etničnih in kulturnih elementov, ki oplemenitijo življenje prebivalcev, morajo biti priznani kot prednost in ne pomanjkljivost družbe.

Raziskovanje družb je zapleteno in zahtevno, saj se že majhne strukture znotraj njih na videz zdijo drugačne, kot sicer so, kar zapiše tudi Postrak (2001): »Tudi najenostavnejša človeška organizacija – trgovina na vogalu, naša družina – je zapletena tvarina s pretanjenim, občutljivim in večkrat ne jasnim načinom delovanja. Razumeti druge, tudi tiste, ki jih poznamo najbolje, je težko in zamo tano opravilo, ki ga ne znamo vedno ustrezno opraviti. Ne poznamo in ne razumemo popolnoma niti tistega, kar imamo pred nosom, tako rekoč svojih ustanov, ki smo jih sami (so)ustanovili, antropologi pa bi si radi domišljali, da razumejo zelo tuje skupnosti.«

3.1. Družina in multietničnost

Povezave med vzgojo, otroštvom in nestrpnostjo so raziskovali mnogi; Haralambos in Holborn (1999) navajata, da naj bi avtoritarne rasistične osebnosti izvirale iz načina vzgoje, in sicer bodisi zaradi strogega očeta bodisi zaradi pomanjkanja ljubezni. Vznik predsodkov na podlagi rase je v vzgoji opazil tudi Freud, saj nekateri starši v zgodnji socializaciji silijo otroke k zatiranju svojih osnovnih nagonov, od tod pa pride do frustracij. Teh otroci ne sprostijo na starše, zato se frustracije kopičijo in se pozneje usmerijo proti šibkejšim tarčam. Haralambos in Holborn (1999) dodajata, da so bile psihološke teorije rasizma deležne mnogih kritik, ki pravijo, da je rasizem kulturni proizvod ali pa proizvod ekonomskega sistema družbe.

Mnoge raziskave kažejo, da je odnos do vzgoje otrok pomemben element kulture. Inglehart (1997) razvršča vrednote in prepričanja o idealnem otroku v vzorce, ki so proces kulturne modernizacije in postmodernizacije. Ti so naslednji:

- **Religiozni vzorec** vzgojnih vrednot povezuje vernost z vzornim vedenjem vedenjem. Najbolj je prisoten tam, kjer religija zavzema pomemben položaj v kulturi, tudi v tehnološko in ekonomsko visoko razvitih državah (Velika Britanija,

ZDA).

- **Vzgojni vzorec** združuje odločnost, samostojnost, varčnost in trdo delo. Ta je najpogostejši v družbah, ki imajo dolgo državno tradicijo (Kitajska), tudi v tranzicijskih družbah (države vzhodne Evrope, baltske države).
- **Postmoderni vzgojni vzorec** ponuja prostor domišljiji, odgovornosti, strpnosti in spoštovanju drugih. Pogost je v evropskih državah blaginje, tudi v nekaterih špansko govorečih manj razvitih državah.

Bourdieu (1977) pravi, da je v vsakem od nas v različnih razmerjih del včerajšnjega človeka in da sedanjost pomeni malo v primerjavi s preteklostjo, ki nas je oblikovala. Otroštvo in vpliv starševstva tako tudi igrata vlogo pri oblikovanju naših sedanjosti. Wien (2017) je med svojo raziskavo v Brčkem, v Bosni in Hercegovini, ugotovil, da je treba pri razumevanju širitve etničnih delitev med mladimi razumeti trdne družinske strukture in način življenja mladih v tesnih odnosih s svojimi družinami. Odgovor mladih iz Brčkega na vprašanje o ovirah za doseg sprave v Brčkem je bil, da so starši največji problem. Ti so doživeli vojno in zaradi te izkušnje širijo skepticizem in nestrpnost do ljudi drugih narodnosti. Pogosto so ti mladi odgovoru dodali, da jih starši nikoli niso učili sovražiti, da pa negativen vpliv staršev poznajo, ker je bilo pri drugih tako.

Tudi v Sloveniji postavljajo mladi družino visoko na svoj razpored vrednot. Meh Peer in Medica (2017) sta iz raziskave na Šolskem centru Velenje izluščili, da mladi pri zastavljanju ciljev visoko vrednotijo družino in njena pričakovanja. Hkrati sta opazili, da mladi iz etničnih manjšin, priseljenci, ekonomski uspeh postavljajo višje kot domačini, kar izvira iz ekonomsko, socialno in politično šibkejšega položaja, povezanega s položajem njihove družine.

Visser, Bolt in van Kempen (2015) so opravili raziskavo o raznolikosti dojemanja soseske in starševskih praks staršev v večetnični soseski z nizkimi dohodki; v Feyenoordu, okrožju v južnem delu Rotterdama, na Nizozemskem. Prvi dejavnik, ki vpliva na naravo lokalnih starševskih kultur v kontekstu njihove študije, so etnične mreže, katerih del so starši. Lokalne mreže staršev imajo lahko bolj kolektivistično ali individualistično kulturo, pogosto odvisno od etničnega porekla njihovih članov. Bolj kolektivistične kulture (npr. turška in maroška kultura) poudarjajo soodvisnost in zavirajo izražanje posameznikovih lastnih želja in potreb. Posledično so starši na splošno bolj avtoritarni: bolj zadržujejo otroke in pričakujejo več poslušnosti. V

bolj individualističnih kulturah (npr. nizozemska kultura) so bolj cenjeni lastni interesi, avtonomija in samozavest (Yaman et al., 2010). Drugi dejavnik, ki igra pomembno vlogo pri produkciji in reprodukciji lokalnih starševskih kultur, je, da se te kulture oblikujejo prek družbenih omrežij, ki jih sestavljajo ljudje s podobnimi predstavami o vzgoji otrok.

Za Feyenoord, kjer je bila izvedena raziskava, so značilni nizki dohodki, nizka stopnja izobrazbe in visoka stopnja brezposelnosti (v primerjavi z Rotterdamom in nacionalnim povprečjem), večina njegovih prebivalcev pa je iz nezahodnih okolij. V vzorcu so bili tako mladi kot starši. Mladi so bili rekrutirani prek lokalnih organizacij, srednjih šol in šol za srednje poklicno izobraževanje s strategijo nenaključnega, priročnega vzorčenja. Skupino je sestavljalo 14 fantov in 12 deklet iz različnih etničnih okolij (Nizozemcev, Turkov, Maročanov, Surinamcev, vzhodnih Evropejcev, nizozemskih Antilov, Afganistancev in Pakistancev). Starostni razpon je bil 13–18 let. Anketiranih je bilo enaindvajset staršev (18 mater, dva očeta in ena babica) z vsaj enim otrokom ali vnukom, starim od 13 do 18 let (ciljni otrok/otroci).

Visser, Bolt in van Kempen (2015) so skozi raziskavo ugotovili, da zaščitniško starševstvo na splošno sprejmejo starši, ki so večinoma negativno nastrojeni do soseske, zaradi česar svojim otrokom postavljajo visoke socialno-prostorske omejitve. V najbolj skrajni obliki vsebuje zaščitniško starševstvo obliko poskusa zapiranja otrok v hišo. S tem starši zaščitijo otroke pred negativnimi vplivi soseske, lahko pa tudi zmanjšajo njihove možnosti, da bi se vključili v dejavnosti in mreže, ki bi lahko pozitivno vplivale nanje.

Na selektivno starševstvo vplivajo skrbi glede tveganja v soseski, kot so nasilje in negativne skupine vrstnikov, pa tudi skrbi glede etnične sestave soseske. Ni presenetljivo, da je bilo selektivno starševstvo v glavnem najdeno med nizozemskimi starši. Selektivno starševstvo torej po eni strani temelji na občutku izključenosti domačih Nizozemcev iz večetnične skupnosti, kakršna je Feyenoord. Po drugi strani pa so starši, ki so sprejeli pretežno selektiven stil starševstva, opazili tudi nekaj prednosti svoje soseske in njene raznolike etnične sestave.

Ključnega pomena pri rasti mladostnika je komunikacija z njim; na tem področju pogosto intervenira stroka socialnega dela. Poštrak (2015) pravi, da moramo z mladostnikom vzpostaviti komunikacijo z jezikom sprejemanja in opogumljanja, *pri čemer mora biti pogovor spoštljiv*, izhajati pa je treba iz položaja odgovornega odraslega, spoštljivega in odgovornega zaveznika.

Življenski svetovi mladih se razlikujejo, zato je treba vsakega individualno razumeti in mu posvečati pozornost, da bi mladostnik okrepil sposobnost za življenje. Izbira načina starševstva, komunikacije z mladostnikom in etnično ozadje družine torej vplivajo na način odraščanja mladostnika, na katerega poleg navedenega vplivata tudi okolica in njena etnična struktura.

- **Izobraževalni sistem in multietničnost**

Šola je institucija, ki spodbuja doseganje cilja razumevanja različnosti. To zajema tudi vzgajanje za strpnost in sodelovanje ter spoznavanje svoje ter tujih kultur (Krek in Metljak, 2011). Jezik kot glavni instrument komuniciranja je ključno orodje za doseganje tega cilja. Materni povezuje in utrjuje skupnosti; četudi se pripadniki drugih etničnih skupnosti naučijo, na primer, slovenščine, razmišljajo in čustvujejo v jeziku svoje etnije (Meh Peer in Medica, 2017). Multietnični kontakt skozi komuniciranje in uporabo različnih jezikov je v šolskem prostoru pogost. V raziskavi na Šolskem centru Velenje (Mah Peer in Medica, 2017) je moč najti pojem akumulirani jezik, ki je produkt transnacionalizma; gre za jezik, ki nastane iz jezikov določenih etnij, ki uporabljajo novonastali jezik, da bi vzdrževali družinske, ekonomske, socialne, verske in politične vezi med različnimi okolji. Slovenska etnija je na našem prostoru v primerjavi z manjšinami večinska in nadrejena preostalim etnijam, kot taka pa se udejanja tudi skozi izobraževalni sistem. Mladi pa so kljub pripadnosti svoji etniji identitetno zmedeni, saj so del transnacionalnih vezi, katerih vzpostavitev omogoča tehnologija; ta po drugi strani omogoča tudi stik s preteklostjo in koreninami.

Ena izmed ugotovitev raziskave v Šolskem centru Velenje je ta, da se pripadniki etnij iz držav nekdanje Jugoslavije jezikovno prilagodijo in govorijo slovensko takoj, ko je v njihovi družbi en sam pripadnik slovenske etnije. Raziskovalki sta hkrati opazili, da se dijaki večinoma ne ukvarjajo s tem, kdo so glede na etnično pripadnost. Sodeč po njihovih hitrih odgovorih se imajo vsi za Slovence.

Debenjak (2022) je raziskovala odnos do priseljencev in etničnih manjšin skozi oči študentk in študentov Fakultete za socialno delo. Ugotovila je zelo pozitiven odnos do priseljencev iz Srbije in Bosne in Hercegovine, manj pa do priseljencev s Kosova in Romov. To povezuje s tem, da so priseljenci iz Srbije in Bosne in Hercegovine po videzu, govoru in navadah najbolj podobni slovenski populaciji. Do romske etnične manjšine je bil zaznan najmanjši odstotek pozitivnega in zelo pozitivnega odnosa.

Pomembno vlogo v izobraževalnih ustanovah, ki jih obiskujejo učenci različnih etnij, imajo pedagoški delavci. Po Nieto (2008) se multikulturno izobraževanje pravzaprav začne pri učiteljih, ki so produkt izobraževalnega sistema, ki ima svojo zgodovino rasizma, izključevanja in slabe pedagogike. Multikulturno izobražen pedagoški delavec po Vižintin (2010) potrebuje ob stiku z otroki priseljenci nove sposobnosti. Tak pedagoški delavec mora biti multikulturno izobražen, da bi lahko svoje znanje prenašal na učence. Vižintin (2010) dodaja, da je multikulturno izobraževanje namenjeno vsem, ne le pripadnikom manjšin, možno pa je le ob izpolnitvi treh pogojev: pozitivnega pričakovanja učiteljev, spodbudnega in multikulturnega učnega okolja ter multikulturnega kurikula. Nieto (2008) dodaja, da je multikulturno izobraževanje po definiciji inkluzivno. Je za vse ljudi, ne glede na etnično pripadnost, sposobnosti, družbeni sloj, jezik, spolno usmeritev, vero, spol, raso ali drugo razliko. Dokazano je tudi, da potrebujejo študenti iz dominantne kulture več multikulturnega izobraževanja kot drugi, saj so običajno napačno izobraženi ali neizobraženi o razliknosti.

Izobraževalni sektor v Bosni in Hercegovini, ki ga je v Brčkem raziskoval Wien (2017), je posebej zanimiv, saj je odgovornost zanj na različnih upravnih ravneh; v Republiki Srbski je glavna odgovornost Ministrstva za izobraževanje RS, medtem ko je v Federaciji Bosne in Hercegovine odgovornost na ravni kantonov, kot navaja Russo (kot navedeno v Wien, 2017). Na relativno etnično homogenih območjih države se poučuje po učnem načrtu večinske etnične skupine na določenem območju. Na narodnostno mešanih območjih federacije je razširjen zloglasni sistem, imenovan »dve šoli pod eno streho«. Tolomelli in Hromadžić (kot navedeno v Wien, 2017) zapišeta, da ta sistem uporablja približno 60 šol in pomeni, da hrvaški in bošnjaški učenci hodijo v iste šole, vendar obiskujejo etnično razdeljene razrede z etnično razdeljenimi učnimi načrti. Etnično pristranski učni načrti so težava, ki je še posebej vidna v učbenikih zgodovine, kjer je ideja o »nas« in »tistih« v smislu etnične pripadnosti zelo razširjena.

4. Nestrpnost

Etnična sovražnost in nestrpnost med mladimi postajata resni težavi v številnih državah. Slednje povzroča vse več kriminala in nasilja, vzroki za te težave pa so zapleteni, povezani pa so tudi s posledicami vojn, pogosto z verskimi in političnimi konflikti. Ravno mladi so v obdobjih vojne

še posebej ranljivi, saj so ne le fizično, pač pa tudi ideološko pogosto rekrutirani s strani političnih sil.

Že na samem začetku življenja se prične pot delitve in drugačnosti. Nećak Lük (1997) navaja, da posameznik z rojstvom v določeno etnijo (vrojena sestavina etničnega) podeduje določeno dediščino (s socializacijo pridobljena sestavina etničnega). S tem je definiran kot pripadnik te skupnosti. Na posamezniku pa je, da se odloči, kako ravnati z dediščino; lahko se zaveže skupini in normam, lahko kulturno dediščino delno sprejme, lahko pa jo popolnoma zavrže, kar pa je odvisno od mnogih individualnih in družbenih dejavnikov. Številne korake v tem procesu človek opravi že v času mladosti.

Mladost je življenjsko obdobje, v katerem posameznik prehaja iz sveta otroštva v svet odraslosti. Kot pravi Ule (1988), je mladost v bistvu podaljšano otroštvo ali socialno otroštvo, ker je v odvisnem razmerju z raznimi institucijami od (družina, šola, cerkev ...), ki skušajo izvajati nadzor nad mladimi in jim predpisati način vzgoje. Mladost v obliki življenjskega obdobja se je pričela v industrijski družbi. Ključno vlogo pri njenem nastanku je imela institucija obveznega šolanja otrok. Daljše oblike šolanja so privedle do tega, da se je oblikovalo posebno življenjsko obdobje, ki ga danes imenujemo mladost, šola pa je postala pglavitna institucija z nadzorno in vzgojno funkcijo nad mladostniki (Ule, 1996).

Vpliv organizacij na strpnost njihovih članov je raziskovala Klepec (2007). Ugotavlja, da je strpnost odvisna od tipa organizacije; ni nujno, da članstvo in sodelovanje z ljudmi v organizaciji spodbujata strpnost. Ugotovila je, da so člani športnih klubov bolj nestrpni do homoseksualcev in imigrantov, vrednoti enakosti in različnosti pa sta jim manj pomembni kot tistim, ki niso člani športnih klubov. V primerjavi z ostalimi raziskovanimi organizacijami so v primeru homoseksualcev bližje strpnosti kot nestrpnosti. Klepec (2007) dodaja, da tovrstne organizacije, kot kaže, ne opravljajo svojih nalog v zvezi z učenjem mladih o drugih in drugačnih. Članom kulturnih organizacij sta vrednoti enakosti in različnosti zelo pomembni, bolj kot tistim, ki niso člani kulturnih organizacij, pojavlja pa se negativen vpliv teh organizacij na strpnost. Na drugi strani članstvo v humanitarnih organizacijah pozitivno vpliva na spodbujanje strpnosti. Verske organizacije poudarjajo pomen vrednot, članstvo v teh organizacijah pa negativno vpliva na strpnost. V primerjavi z ostalimi raziskovanimi organizacijami se člani verskih organizacij gibajo v območju nestrpnosti. V političnih

organizacijah Klepec (2007) izpostavlja visoko nestrpnost do imigrantov in nizko pomembnost vrednote različnosti. Socialni kapital, ki ga pridobimo v formalnih omrežjih, ima nek vpliv na strpnost do drugih in drugačnih, odvisno pa je od tipa organizacije – ali v njih raste pozitiven ali negativen socialni kapital.

Pogosti načini izražanja nestrpnosti se izrazijo v obliki stereotipov in predsodkov. Po Vecu (2005) so ti v naših glavah in so odraz našega prepričanja v zvezi z lastnostmi določene skupine ljudi ali posameznikov. Na začetku gre za stereotip, ki nima nujno negativnega naboja, lahko pa se spremeni v predsodek, ki že odraža naš pogled na neko skupino ljudi ali posameznika. Ko se predsodek udejani, gre za diskriminacijo. Vec (2005) dodaja, da je vloga stereotipov poenostavljanje stvarnosti, vendar pa imajo ti tudi druge vzroke uporabe: obrambni mehanizem, izražanje pripadnosti neki skupini, samovrednotenje, identiteta, strukturiranje ali hitrejša orientacija, medtem ko predsodke sprožajo dražljaji. Ti v prvi vrsti izražajo pripadnost neki družbeni skupini.

Strategija, ki omogoča izogib stereotipom in predsodkom ter premostitev razlik na etnični ravni, je humor; to potrjuje tudi Wien (2017), ki je opravljal intervjuje z mladino v bosanskem mestu Brčko, polnem predstavnikov različnih etničnih skupin. Ugotovil je tudi, da se v narodnostno mešanih skupinah o vojnah govori malo ali pa sploh ne. V izogib sporom določene teme postanejo tabu teme. Raznolika mladina se v Brčkem medsebojno prilagaja in živi vzajemno. Medtem pa je Feischmidt (2020) opravila 14 intervjujev s fokusnimi skupinami med madžarsko mladino, kjer je moč opaziti vzpon nacionalizma v zadnjih letih. Ugotavlja, da so nekateri deli starostne skupine od 18 do 30 let proti globalni kulturi mladih, ki jo dojemajo kot materialistično in nekonformistično. Ne gre torej zanemariti pomena okolja in aktualne politične klime, ki sta povezani z odnosom mladostnikov do drugačnih. Vidau (2017) je raziskovala položaj mladih v slovenskem zamejstvu, kjer je odkrila, da je vrednota večjezičnosti v primerjavi z vrednotama narodnostna ali etnična pripadnost višje na lestvici. Večjezičnost pa v tem primeru vzpostavlja povezavo tudi z identiteto mladega; obiskovanje dvojezične ali celo slovenske šole v Italiji ne pomeni nujno, da so ti mladi ohranili ali razvili slovensko identiteto; večjezičnost torej ustvarja prostor izbire. Da sposobnost govorjenja več kot enega jezika spodbuja medkulturni dialog, potrjujejo tudi raziskave Evropske komisije (2022). Leta 2020 se je 62,3 % učencev v osnovnih šolah v EU naučilo dva ali več tujih jezikov.

Številne skupnosti skušajo ohranjati »čistost« svojega jezika, posamezni narodi imajo po Mlinarju (2012) različne odnose do vključevanja tujih izrazov v svoj jezik; to je bilo moč opaziti v nekdanji Jugoslaviji, kjer se je na široko sprejemalo besede iz turškega ali nemškega jezika, medtem ko se je v obdobju Nedovisne države Hrvaške pretiravalno z jezikovnim purizmom. Mlinar nakaže, da se skrb za jezikovno čistost razlikuje glede na stopnjo zaznane jezikovne ogroženosti, purizem pa je manj prisoten pri velikih jezikih, kakršna sta angleščina ali ruščina, kot pa pri manjših narodih.

4.1. Medmrežje in nestrpnost

Leta 2021 je 19 od 20, torej kar petindevetdeset odstotkov mladih v EU, starih od 16 do 29 let, dnevno uporabljalo internet (Evropska komisija, 2022). Bennet, Maton in Kervin (2008) pišejo, da so študije pokazale, da večina uporabnikov interneta pripada mlajši generaciji, predvsem tistim med 19. in 25. letom. Imenujejo se »digitalni domorodci« ali »mrežna generacija«. Gorjanc (2005) vidi internet kot prostor, ki je odprt za vse in vsakogar, na katerem anonimnost spodbuja svobodo izražanja, obenem pa se stališča izražajo preveč izostrano, kar privede do zlorab, uporabniki interneta pa se pogosto izognejo vsakršni odgovornosti. Določena dejanja na medmrežju so lahko tako sovražna, da pozovejo prehod od besed k dejanjem, k fizičnemu nasilju ali kar linču.

Množične komunikacije pa imajo tudi prednosti, saj igrajo pomembno vlogo v integraciji in gradnji identitete priseljencev. Kimova (2001) teorija o medkulturni integraciji pravi, da integracija posameznika v kulturno okolje poteka s komuniciranjem, k čemur lahko pripomorejo mediji in komuniciranje na medmrežju. Dandanes na postopek kulturne in socialne integracije ljudi, ki so se priselili, kar je dvosmeren proces, ne vplivajo predvsem tradicionalni, pač pa novi mediji.

Madianou in Miller (2012) za situacijo, ko imajo ljudje prek interneta dostop do ducata različnih medijev ali uslug, uporabita poimenovanje polimedija. S primerom migrantov s Filipinov sta prikazala komunikacijo med starši in otroci, ki so bili na daljavo v stiku prek različnih internetnih uslug: od e-pošte do Facebooka in spletne kamere. Priseljenci so si z uporabo interneta tudi znižali stroške komuniciranja in obogatili njeno vsebino (Erjavec, 2013).

Tamam et al. (2006) so raziskovali situacijo v Maleziji, ki je cenjena kot večetnična, večkulturna in večverska družba, a se na področju medetničnih odnosov kot posledica razvoja, modernizacije in globalizacije pojavljajo težave. Raziskovalci vidijo rešitev v informiranosti, ki pa se jo danes najhitreje doseže po medmrežju. Kot je bilo ugotovljeno v tej analizi, so imeli tisti, ki so bolj izpostavljeni novicam o javnih zadevah, višjo stopnjo vedenjske komponente etnične tolerance. Tako bi lahko sklepali, da so osrednji mediji v državi do neke mere odigrali svojo vlogo pri vcepljanju strpnega vedenja v odnosih z drugimi etničnimi s svojim poročanjem o novicah o medetničnih odnosih.

4.2. Nestrpna gibanja

Tudi nestrpnost je lahko razlog za zблиžanje dveh ali več oseb. Postane lahko motiv druženja oseb, ki jim je nestrpnost do nekoga/nečesa skupna. Takšni so Identitarci, skrajno desno identitarno gibanje, ki se je razraslo po Evropi, prisotno je tudi v Sloveniji, bolj opazno pa je v Avstriji. Identitarno gibanje Avstrije (IBÖ) za širitev svoje ideje uporablja medmrežje, kjer promovira svoja nestrpna dejanja. Z dejanji, kot je oblačenje kipa cesarice Marije Terezije na Dunaju v muslimansko oblačilo nikab, pridobivajo pozornost javnosti in medijev (RTV Slovenija, 2018). S takšnimi antiislamističnimi dejanji se upirajo priseljevanju muslimanov v Evropo.

Posledice dejanj tovrstnih gibanj se lahko zaključijo tudi s smrtnimi izidi. V zadnjem desetletju je bila Norveška priča hudemu terorističnemu napadu, posledici desničarskega ekstremizma, ki ga Carter (kot navedeno v Fangen in Nilsen, 2021) definira kot »ideologijo, ki zajema avtoritarizem, antidemokracijo in izključujoč in/ali holistični nacionalizem.« Strah pred islamizacijo Evrope je 22. julija 2011 motiviral Andersa Behringa Breivika, da je bombardiral sedež vlade v Oslu, s tem ubil osem ljudi in nato začel streljati na mladostnike v taborišču laburistične stranke za mlade, kjer je ubil 69 ljudi. Na Norveškem se je zgodil tudi nevaren poskus Philipa Manshausa, ki je 10. avgusta 2019 poskušal ustreliti muslimane v islamskem centru Al-Noor; tudi njega so navdihnile protiislamistične ideje (Fangen in Nilsen, 2021). Četudi Fangen in Nilsen odkrivata, da protiislamske skupine na Norveškem ne podpirajo nasilja odkrito, neonacistične pa ga, je pomembno poudariti, da je oba, Breivika in Manshausa, k tovrstnim dejanjem gnala protiislamska in ne neonacistična retorika.

Skrajno desničarsko gibanje neonacistov je svoj vrhunec doseglo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, medtem ko raste podpora antiislamističnim gibanjem. Četudi obstajajo prekrivanja med obema, ju ločimo glede na obdobje njihove dominantnosti in različne politične nasprotnike. Recimo na Norveškem je ulično nasilje bolj značilno za neonaciste in ne za antiislamistična gibanja. Fangen in Nilsen (2021) sta s svojim člankom želeli analizirati svetovnonazorske poglede predstavnikov skrajno desnih skupin, ki so se pojavile od poznih devetdesetih let prejšnjega stoletja naprej. Zanimale so ju morebitne razlike in podobnosti v pogledih na svet med osebami, ki predstavljajo neonacistični in protiislamski del skrajno desničarskega gibanja. Ugotovili sta, da čeprav voditelja dveh bolj skrajnih norveških protiislamističnih skupin na Norveškem ne podpirata nasilja, njuna retorika potencialno deluje kot mobilizacijska sila za skrajne in nasilne akterje, kot sta Breivik in Manshaus.

4.3. Diskriminacija

Nestrpnost se zlahka prenese z individualne na sistemsko raven na številnih področjih, kjer vpliva na večje množice ljudi. Bessudnov in Shcherbak (2020) sta izvedla eksperiment, ki je raziskoval etnično diskriminacijo med delodajalci v štirih ruskih mestih še pred vojno med Ukrajino in Rusijo. Dve (Moskva in Sankt Peterburg) sta metropolitanski območji z večinoma etnično ruskim prebivalstvom, drugi dve (Kazan in Ufa) pa sta prestolnici etničnih avtonomij z mešanim etničnim ruskim in avtohtonim muslimanskim prebivalstvom. Rezultati njune raziskave so prikazali razlike v vzorcih etnične diskriminacije na teh lokacijah. V Moskvi in Sankt Peterburgu delodajalci diskriminirajo etnične manjšine južnega porekla. Poleg tega ugotavljata, da je diskriminacija moških iz etničnih manjšin močnejša od diskriminacije žensk iz etničnih manjšin. V Kazanu in Ufi delodajalci vse etnične skupine obravnavajo približno enako. Rezultati raziskave torej kažejo, da ruski delodajalci preferirajo skupine ljudi evropskega porekla pred skupinami ljudi južnega izvora (Bessudnov in Shcherbak, 2020).

Poleg trga dela je diskriminacijo moč najti tudi v sklopi izobraževalnih struktur; v Izraelu ni zasebnih šol, država trdi, da zagotavlja kvalitetno izobrazbo za vse, vendar je le 8 % študentov, sprejetih na univerze, Arabcev. Hkrati je odstotek Arabcev, ki opravijo maturo, precej nižji od deleža Judov (Golan-Agnon, 2006).

V etnično heterogeni Bosni in Hercegovini, kjer poleg konstitutivnih Bošnjakov, Srbov in Hrvatov živijo tudi druge etnične manjšine, sta Lalić in Francuz (2016) ugotovila, da je

posebej zaskrbljujoč položaj Romov; ti so pri zaposlovanju, zdravstvu in izobraževanju po analiziranih poročilih najbolj izpostavljeni diskriminaciji. Poleg številnih oblik diskriminacije proti njim niso redek pojav niti drugačni incidenti, motivirani s sovraštvom. Agencija za statistiko Bosne in Hercegovine je objavila podatke o etnični strukturi konstitutivnih narodov Bošnjakov, Srbov in Hrvatov ter »ostalih«, posebnosti slednjih etničnih manjšin pa še niso bile objavljene, kar po Laliću in Francuzu (2016) kaže na zakoreninjeno diskriminacijo v državi.

Tudi v Sloveniji se pripadniki narodnih in etničnih manjšin, ustavno priznanih ali ne, vsakodnevno spopadajo z različnimi oblikami diskriminatornega obravnavanja in socialne izključenosti. Stereotipno negativen odnos dela večine prebivalstva do priseljencev, predvsem tistih iz nekdanjih jugoslovanskih republik, je eden glavnih dejavnikov, ki vplivajo na položaj »novih« narodnih manjšin v Sloveniji, kot jih poimenuje Kralj (2008). Izpostavimo lahko primer »izbranih« prebivalcev Slovenije, državljanov republik nekdanje Jugoslavije, ki so bili leta 1992 kolektivno administrativno izbrisani iz javnih registrov prebivalstva Slovenije. Kljub sodbi Ustavnega sodišča, da to ravnanje ni bilo zakonito, se njihov položaj do danes ni spremenil, tema pa vselej postane aktualna pred volitvami, saj tedaj postane način pridobivanja političnih točk pri slovenskem volilnem telesu (Kralj, 2008).

5. Migracije

Migracije so stare, kolikor je staro človeštvo. Vselej se spreminjajo; ne le one, pač pa tudi migranti in migrantke, ki se med seboj vedno bolj razlikujejo (Cukut Krilić, 2009).

Dandanes jih na našem prostoru povezujemo z vojnimi migranti, eden vidnejših dokazov, da so se migracije tudi pri nas dogajale že mnogo prej, je prisotnost Romov. Škofijska sodna kronika v Zagrebu iz leta 1837 je najstarejši znani vir, ki omenja Cigane iz Ljubljane. Listine, ki govorijo o imenu Cigan, datirajo v 15. in 16. stoletje (Vomer, 2012). A Slovenija ni le država, v katero se ljudje priseljujejo, pač pa se iz nje tudi izseljujejo. Od druge polovice devetnajstega stoletja do petdesetih let dvajsetega stoletja je bila Slovenija pravzaprav predvsem država izseljevanja (Cukut Krilić, 2009). Vsakdo se torej lahko znajde v položaju priseljence. Slednji so pogosteje označeni za tvorce problemov, označeni so tudi za potencialno grožnjo obstoječim kulturnim normam, narodni identiteti in suverenosti države; dejstvo, da je integracija dvosmerni proces, je mnogim še vedno tuje (Medvešek, 2007).

V raziskavi raziskovalke Mojce Medvešek (2007) je na vprašanje: »Ali se vam zdi, da je danes – v primerjavi z obdobjem pred osamosvojitvijo Slovenije – med ljudmi v Sloveniji več, manj ali približno enako nestrpnosti?« 70 odstotkov anketirancev odgovorilo, da nestrpnost med ljudmi obstaja. Štirideset odstotkov jih je menilo, da je danes več nestrpnosti kakor pred osamosvojitvijo, okrog 30 odstotkov pa je izrazilo mnenje, da je nestrpnosti enako kot prej. Medvešek navaja tudi, da večji obseg nestrpnosti čutijo predvsem etnične skupnosti Bošnjakov, Muslimanov in Srbov. Nekateri izmed njih se temu želijo izogniti tudi s spremembo imena.

Ob priseljevanju pride na vrsto tudi nastanitev; ta je najpogostejša v urbanih središčih, kjer lahko pride do urbane segregacije. Sedmak (2010) pravi, da je raziskovanje prostorske segregacije etničnih skupin na področjih zahodne urbane geografije in urbane sociologije aktualno že več kot devetdeset let. Raziskovalci Čikaške sociološke šole so bili eni prvih, ki so raziskovali to področje, procese pa so razumeli predvsem »biologistično«. Čikaška šola je bila zaslužna za nastanek »ameriškega modela« rezidencialne segregacije etničnih skupin, ki je ločila »belsko večino« od drugih etničnih manjšin, kot to zapiše Hårsman (kot navedeno v Sedmak, 2010).

6. Mednarodni spori, vojne in mladi – primer Bosne in Hercegovine

Bosna in Hercegovina, Izrael, Palestina, Ukrajina in Rusija imajo dolgo in zapleteno zgodovino na področju večetničnosti in raznolikosti. V vsaki od teh držav različne etnične skupine živijo neposredno druga ob drugi, pri čemer pogosto slabo razumejo ali sprejemajo kulture in prepričanja drugih. To pomanjkanje razumevanja in sprejemanja je povzročilo napetosti in spore med različnimi etničnimi skupinami ter je glavni vzrok za vojne in nestrpnost v teh državah. Učinki vojne na mlade močno vplivajo tudi skozi gospodarstvo in infrastrukturo, ki v nekaterih državah z izkušnjo vojne na mnogih področjih ni na dovolj visokem nivoju, kar za mlade ustvarja okolje obupa.

Balkanska regija, vključno z Bosno in Hercegovino, je bila skozi zgodovino del številnih različnih imperijev in je skozi zgodovino doživela več političnih sprememb. Regija je bila del rimskega, otomanskega in avstro-ogrskega imperija (Malcolm, 2002). Videla je tudi vzpon in padec dveh različnih Jugoslavij; Kraljevine Jugoslavije in Socialistične federativne republike Jugoslavije.

Medetnični konflikti na ozemlju nekdanje Jugoslavije so odprli mnoge razprave in tudi teoretska vprašanja. Sploh tisto o tem, kako je do konfliktov med nacijami, ki so nekoč živele v skupni državi, sploh lahko prišlo. Godina (2009) dodaja, da je bila težava še toliko večja, ker je Jugoslavija v povojnem obdobju veljala za uspešno multinacionalno državo. S svojo politično in družbeno ureditvijo je poskrbela, da so v njej v miru živeli različni narodi, narodnosti, etnične skupine in skupnosti. Prehod na konfliktno odnose se je zgodil zelo hitro; v tem času se niso mogli vzpostaviti novi elementi odnosov med narodi in etničnimi skupinami, nikakor ni moglo priti do novih, prej neobstoječih nacionalizmov.

Socialistična Jugoslavija je bila »necela« družba, kot to zapisuje Godina (2009). Narodi in etnične skupnosti si niso delile nobene podlage, razlikovali so se v vseh elementih etnične identitete: razlikovali so se glede na kulturo, jezik, zgodovino, religijo itd. To je pomenilo, da je Jugoslavija obstajala zaradi razlik med narodi, obstajala je v manku skupne podlage.

So pa prebivalci nekdanje socialistične Jugoslavije imeli temelj; ta je bil prisoten v zasebni identifikaciji večine prebivalcev; mnogi se zasebno niso identificirali tako, kot se je identificiral Tito, torej kot Jugoslovian ali Jugoslovanka. Številni prebivalci socialistične Jugoslavije so se zasebno opredeljevali za Slovence, Hrvate, Srbe, Albance, Črnogorce, Makedonce ...

Leta 1980 je umrl edini jugoslovanski voditelj Tito. Slednji je načrtoval, da bodo Jugoslavijo po njegovi smrti skupaj vodile vse republike, s sistemom, kjer naj bi predsedstvo krožilo med republikami v letnih mandatih. Nacionalizem, ki je bil pod Titovo vladavino trdno zatrt, je v osemdesetih letih 20. stoletja ponovno začel cveteti in država je utrpela velike gospodarske izzive, ki so še dodatno spodbujali željo po spremembah. 25. junija 1991 sta Slovenija in Hrvaška po referendumih razglasili neodvisnost od Jugoslavije, kot to zapiše Ramet (kot navedeno v Wien, 2017). Hrvaška je imela približno 12 % srbskega prebivalstva, želja Hrvaške po neodvisnosti pa ni bila priljubljena zlasti med Srbi v Beogradu pod vodstvom Slobodana Miloševića, kar zapiše Mønnesland (kot navedeno v Wien, 2017). Jugoslovanska ljudska armada (JNA) je pod srbskim nadzorom vstopila v Slovenijo in Hrvaško in izbruhnila je vojna. Razglasitev neodvisnosti Bosne in Hercegovine leta 1992 je bilo Srbom še težje sprejeti zaradi več kot 30-odstotnega srbskega prebivalstva v Bosni. Izbruhnila je vojna, ki naj bi bila najbolj krvav konflikt v Evropi po drugi svetovni vojni (Mønnesland, 2006, v Wien, 2017).

Šele 3. marca 1992 je Bosna in Hercegovina postala suverena država. Zaradi raznolikih vplivov različnih imperijev je sodobna Bosna versko, kulturno in ideološko kompleksna. Skozi zgodovino je bila regija kulturno in versko križišče. Nenehno je doživljala premike prebivalstva in etnično mešanje (Wien, 2017).

Ramet (kot navedeno v Wien, 2017) doda, da se je vojna dokončno končala s podpisom Daytonskega mirovnega sporazuma 14. decembra 1995. Sporazum je Bosno vzpostavil kot neodvisno suvereno državo, vendar sestavljeno iz dveh entitet; bošnjaško-hrvaške federacije Bosne in Hercegovine, ki predstavlja 51 % ozemlja države, in Republike Srbske, ki predstavlja preostalih 49 %. Mirovni sporazum je ustavil vojno po skoraj štirih letih hudih spopadov, vendar je tudi utrdil velik del etničnega čiščenja in ozemeljskih bojev. Daytonski mirovni sporazum je vzpostavil tudi zapleteno državno strukturo s suvereno državo, dvema entitetama (in pozneje tudi distriktom Brčko) in tremi »konstitutivnimi narodi« (etničnimi skupinami), kar zapiše Bose (kot navedeno v Wien, 2017).

Wienovo (2017) diplomsko delo temelji na šestmesečnem terenskem delu med mladimi različnih etničnih pripadnosti v Brčkem v Bosni in Hercegovini. Raziskoval je medetnične interakcije in procese sprave 20 let po koncu vojne v Bosni. Brčko je narodnostno mešano mesto, kjer so zastopane vse tri glavne etnične skupine v Bosni in Hercegovini: Bošnjaki, Hrvati in Srbi.

Po Bringi (kot navedeno v Wien, 2017) je glavna razlika med Bošnjaki, Srbi in Hrvati kot etničnimi skupinami vera, saj so Bošnjaki na splošno muslimani, Srbi pravoslavni kristjani in Hrvati katoličani. Razmerje med etnično pripadnostjo in vero v Bosni in Hercegovini je zapleteno, a vera ostaja glavni konstitutivni dejavnik etničnih meja med Bošnjaki, Srbi in Hrvati. Poleg tega je jezik še en ločevalni dejavnik, saj Bošnjaki uporabljajo bosanski jezik, Srbi srbski jezik, Hrvati pa hrvaški jezik (Wien, 2017).

Izrazi, ki jih ljudje uporabljajo za različne etnične skupine v Bosni – Srbe, Bošnjake in Hrvate, se razlikujejo glede na kontekst. V bosanski ustavi so opisani kot »trije konstitutivni narodi«. V socialistični Jugoslaviji so imeli Srbi in Hrvati že od začetka status naroda, medtem ko so Muslimani (danes Bošnjaki) leta 1971 prvič uradno pridobili status naroda.

Multietnične družbe, kot je ta iz Brčkega ali tista iz nekdanje Jugoslavije, so sestavljene iz številnih etničnih skupin in skupnosti, ki se razlikujejo glede na jezik, religijo in zgodovino. Te družbe najnazornejše prikazujejo dejstvo, da družbeno temelji na manku eksistence skupnega pogoja, baze in podlage lastne družbenosti. So pa te družbe odvisne od taktik in praks, ki zapolnijo to praznino skupnega pogoja, odvisne so od ustvarjanja videza, ki prikaže, da so narodi in etnične skupnosti kljub razlikam priča nekim skupnim podlagam. Na ta način pripadniki ene etnične skupnosti lahko čutijo isto usodo kot pripadniki druge etnične skupnosti. Prakse zapolnjevanja tega manka so artikulacijsko hegemonistične prakse; brez njih ni izgleda skupnosti ali enosti. Ustvarjajo psevdoidentifikacije, s katerimi prebivalci te družbe živijo.

Nadetnična identiteta je za Godino (2009) posebna vrsta netnične identitete. Ta ni utemeljena na konkretnih etničnih skupinah, pač pa deljena s strani različnih etničnih skupin, še posebej, če so te del multietnične družbe ali države. Nadetnična identiteta zato ne temelji na jeziku, kulturi ali zgodovini, pač pa povezuje različne etnije z različnimi pogledi; zgodovinami, jeziki, religijami, kulturami in ostalimi značilnostmi. Partikularne svetove poveže v enotni multietnični svet. Multietnične identitete v tem primeru ustvarjajo družbeno celost multietnične družbe; primera tega sta jugoslovanska in ameriška identiteta.

Bosna in Hercegovina je kot država, ki je hkrati tudi produkt nekdanje skupne države Jugoslavije, ena najbolj zapletenih struktur v regiji in širše. K njeni ureditvi so hotele posredovati tudi mednarodne oblasti, ki so poskušale uvesti vrsto državnih institucij in politik, ki temeljijo na idealiziranih modelih multikulturalizma, civilne družbe, demokracije in tržnega gospodarstva, vendar multinacionalizacija Bosne nima resnične podlage. Kot navajata Donais in Pickel (2003), so se ustvarili mednarodni in notranji mehanizmi sprememb.

Mednarodni mehanizmi:

- izvajanje splošne politične oblasti v rokah kadrovske službe (vrnitev beguncev, volilna pravica, odstavitev izvoljenih politikov);
- odločitve mednarodne skupnosti glede makroekonomske politike;
- razvoj civilne družbe s strani številnih zahodnih nevladnih organizacij;
- evropeizacija (evropska integracija).

Lokalni mehanizmi:

- stalno politično nasprotovanje mednarodni agendi s strani nacionalistov;
- elite in politične stranke z močno volilno podporo;
- postopno zbliževanje ekonomske in politične moči znotraj naroda;
- ekskluzivna ozemlja (zaveznitva z mafijo in kriminalnimi združbami, nacionalističnimi strankami ...);
- okrepitev nacionalne identitete, ki jo ogrožata mednarodna agenda in njena inherentna dihotomija (buržoazno proti etničnemu, večkulturno proti nacionalističnemu, tržno usmerjeno proti kriminaliziranemu socializmu).

Druga pereča težava države, in sicer predvsem med mladimi, je množično izseljevanje. Begović, et al. (2020) navajajo, da Bosna in Hercegovina nima uradne statistike, ki bi kazala natančno število in strukturo migrantov v nedavnem valu migracij prebivalstva, kljub priznanju javnega diskurza o naraščajočem trendu migracij prebivalstva v zadnjih letih. V primeru Bosne in Hercegovine se kot glavni razlog za izseljevanje iz Bosne navaja tudi visoka brezposelnost med mladimi (15–24 let). Državljeni Bosne in Hercegovine, ki so odpovedali prebivališče v Bosni in Hercegovini, so se večinoma preselili v Nemčijo, Avstrijo in nekdanje jugoslovanske republike. Ugotovitve Begović, et al. (2020) kažejo, da bi morala biti izboljšanje kakovosti javnih storitev in boj proti korupciji glavni prednostni nalogi vlad, da bi zajezile trend izseljevanja mladih iz Bosne in Hercegovine. Ob tem bi bile potrebne temeljite spremembe na področju izobraževalnega sistema, ki je preveč razdeljen in neenoten, da bi spodbujal mlade k sodelovanju, ne pa k razdelitvi glede na etnično pripadnost. Na mlade ume močno vpliva tudi področje, obravnavano pod prejšnjo točko; družine in družinski pogledi na drugačne etnične skupnosti.

Diplomsko delo skozi intervjuje z izbranimi posamezniki iz Izraela, Palestine, Ukrajine, Rusije ter Bosne in Hercegovine skuša razumeti povezave med multietničnim kontaktom in strpnostjo. Bosna in Hercegovina v primerjavi z ostalimi omogoča velik obseg multietničnega kontakta, moč pa je opaziti, da kljub temu raven strpnosti v državi ni idealna. V ugotovitvah pričujočega diplomskega dela bodo predstavljeni razmisleki, povezani z multietničnim kontaktom, strpnostjo mladih, vplivi vojne na mlade ter počutjem mladih z izkušnjo vojne ali njenih posledic.

7. Vloga socialnega dela v izrednih razmerah

Socialno delo prevzema vlogo posrednika, ki je v izrednih razmerah še kako pomembna, saj povezuje različne skupine, institucije in segmente družbe. Glede na razdrobljenost družbe po Canalsu (1995) lahko deluje na dva načina:

- s posredniško funkcijo zmanjša učinke družbene razdrobljenosti;
- pripravi socialne delavce in institucije, v katerih delujejo, do tega, da pričnejo braniti pravice in interese posameznih sektorjev.

Gril in Šeme (2021) dodajata, da ima socialno delo v izrednih razmerah poleg drugih služb za zaščito in reševanje pomembno vlogo predvsem pri pomoči in podpori ranljivim posameznikom, družinam, skupinam ali celotnim skupnostim. Izrednih razmer ne predstavlja le vojna; Bauwens in Naturale (kot navedeno v Gril in Šeme, 2021) opredelita štiri vrste katastrof:

- naravne katastrofe oz. katastrofe, povezane z vremenskimi pojavi (potresi, poplave, neurja, suše, požari, izbruhi ognjenikov, zemeljski plazovi ipd.);
- katastrofe, ki jih je povzročil človek, tj. tehnološke nesreče (izlitje nafte v morje, onesnaženje pitne vode, eksplozije plina, jedrske nesreče ipd.);
- katastrofe, ki jih je človek povzročil namerno (terorizem, množično nasilje), in (4) oboroženi spopadi oz. vojne.

Te s seboj prinašajo psihosocialne posledice, ki jih Ronan in Johnston (kot navedeno v Gril in Šeme, 2021) razvrstita v več skupin:

- a) simptomi anksioznosti, depresije, akutnega stresa in postravmatske stresne motnje ter žalovanje;
- b) splošne oblike stresa (npr. večja razdražljivost, nemir);
- c) zdravstvene težave (npr. bolečine v telesu, prebavne težave, motnje spanja);
- č) kronične težave, ki postanejo sekundarni stresorji (npr. konflikti v družini, težave pri delu in finančne težave);
- d) izguba socialne podpore in običajnih načinov spoprijemanja z izzivi (npr. izguba virov psihosocialne podpore);

e) specifične težave otrok (npr. jokavost in vznemirjenost pri mlajših otrocih, povečana agresivnost).

Tisti, ki jim socialni delavke in delavci v izrednih razmerah najpogosteje pomagajo, so starostniki, pripadniki manjšinskih skupin, drugih marginaliziranih skupin (ljudje s težavami na področju duševnega zdravja, gibalno ovirani ljudje, ljudje, ki živijo v revščini), otroci, kot to dodaja Rogge (kot navedeno v Gril in Šeme, 2021), delovni migranti, brezposelni, revni zaposleni, kar dodajo Rode idr. (kot navedeno v Gril in Šeme, 2021)) in enostarševske družine z majhnimi otroki, kot to zapišeta Zakour in Harrell (kot navedeno v Gril in Šeme, 2021).

Identifikacija teh skupin oziroma posameznikov je ena od nalog socialnega dela, ki mora v izrednih razmerah med drugim poskrbeti tudi za ustrezno informiranost, socialno oskrbo, dostop ranljivih do institucij in storitev pomoči pri udejanjanju pravic žrtev, koordinacijo, vzpostavljanje programov in servisnih mrež na terenu ter neposredno pomoč (Zidar idr., 2010; Škerjanc in Lamovšek, 2010; Rode idr., 2010). Različne krize drugače izobrazijo socialne delavce, ki delajo na terenu; med begunsko krizo se je pojavilo tudi kulturno zagovorništvo (Majcen, 2016). To je vrsta zagovorništva, ki upošteva kulturne razlike in kulturne specifičnosti določene dežele in področij znotraj nje, medtem ko kulturni zagovornik deluje na strani uporabnika tako, da upošteva njegovo kulturo v pomenu statusne pripadnosti, etničnega izvora in generacijske pripadnosti (Zaviršek, 1994).

Socialne delavke in delavce v Bosni in Hercegovini je še posebej zaznamovalo vojno obdobje od leta 1992 do 1995. Kot zapiše Miković (2006), je bilo v tedanjih vojnih razmerah socialno delo skorajda edini pomagajoči poklic, ki je zagotavljal potrebno zaščito in pomoč številnim beguncem, razseljenim, lačnim, zapostavljenim, starim in nemočnim. Tedaj so v Bosni in Hercegovini socialne delavke in socialni delavci delali marsikje; v socialnovarstvenih zavodih, begunskih centrih, humanitarnih organizacijah, bolnišnicah, skratka, povsod, kjer je bila potrebna pomoč človeku v stiski.

Delo z begunci je zahtevalo:

– oceno potreb in virov (kdo so begunci, njihovo število, starostna in spolna struktura, etnična pripadnost, jezikovne in kulturne posebnosti, povprečno število družinskih članov, sredstva, ki so jih begunci prinesli s seboj, sposobnost zadovoljevanja osnovnih potreb, ocena, ali je

stanje beguncev boljše ali slabše od stanja domačega prebivalstva, katere so prednostne kritične skupine in na kakšen način je mogoče zadovoljiti prednostne potrebe, ocena pomoči, ki jo za begunce zagotavljajo država, mednarodna skupnost, nevladne organizacije itd.);

- načrtovanje socialnih akcij, ki so temeljile na ocenah potreb beguncev in razpoložljivih virov, s soglasjem vseh udeležencev (poleg soglasja beguncev je bilo potrebno še soglasje oz. sodelovanje socialnega varstva, šolstva, zdravstva, nevladnih organizacij ipd.) ter spremljanje in vrednotenje izvedenih posegov;
- organiziranje in razvijanje skupnosti (vrnitev občutka povezanosti in varnosti z zaščito in materialno pomočjo ter psihosocialno delo za ustvarjanje čustvene in psihične stabilnosti in prilagajanje beguncev, združevanje ločenih družin, zagotavljanje prostora za zbiranje in druženje beguncev, pomoč pri vzpostavljanju odnosa z begunci, iskanje pogrešanih družinskih članov, organiziranje skupin za samopomoč, informiranje beguncev o njihovih možnostih.

Posebno pozornost so socialne delavke in socialni delavci tedaj dajali otrokom beguncem, otrokom brez spremstva, begunkam, enostarševskim družinam, starejšim ljudem, ljudem z gibalnimi ovirami ter ljudem z duševnimi motnjami. Miković (2006) verjame, da pridobljene praktične izkušnje socialnih delavk pri delu z žrtvami vojne predstavljajo novo, doslej neraziskano področje dejavnosti in delovanja poklica socialnega dela. Vojno obdobje je na stroko socialnega dela v Bosni in Hercegovini vplivalo tudi na akademskem nivoju, saj je bil na Fakulteti za politične vede v Sarajevu ustanovljen podiplomski program študija, imenovan »Bosna in Hercegovina v sodobnem svetu«.

Gril in Šeme (2021) menita, da bi v času izrednih razmer pomoč potrebovali tudi socialni delavci in delavke, saj so v izrednih razmerah izpostavljeni dodatnim stresnim bremenom, čemur smo bili priča med nedavno epidemijo. S pomočjo v obliki programov, namenjenih socialnim delavcem, bi lahko ublažili ali preprečili izčrpanost in izgorevanje socialnih delavk in delavcev.

8. Formulacija problema

Namen raziskovanja problema izhaja iz osebnih opažanj in izkušenj, ki potrjujejo razmeroma visoko stopnjo nestrpnosti med mladino v naši družbi. Hkrati je na svetu v porastu veliko število nacionalističnih gibanj, ki se skozi podmladke političnih strank širijo med mlade, ki so sicer

manj obremenjeni z etnično pripadnostjo in zgodovinskimi razlikovanji med kulturami in narodi. V osnovi me je zanimalo, kaj vpliva na sposobnost strpnega sobivanja mladostnika v raznoliki družbi. Tudi v Sloveniji se ne moremo izogniti dejstvu, da družbo sestavljajo različne kulture, vere in tradicije. Obenem je bila v neposredni bližini, tj. v nekdanji skupni državi, delitev glede na etnično pripadnost tako zelo močna, da je spodbudila genocid. Poleg raziskovanja povezave multietničnega kontakta s stopnjo strpnosti mladega z navedbami primerov iz Slovenije je v delu predstavljen predvsem pogled na tujino s posebnim poudarkom na izbranih državah z izkušnjo vojne. Z izbranimi intervjuvanci se poleg raziskovanja področja izobraževanja, družine in migracij dotaknem tudi povezave med čustveno navezanostjo na obdobja mednarodnih sporov ali vojn z njihovo ravno sposobnosti strpnega sobivanja v družbi. Postavil sem si naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kako strpni so mladi, ki prebivajo na vojnih območjih ali območjih z izkušnjo vojne?
- Katere posledice vojne najbolj vplivajo na mlade?
- Kako vojna ali njene posledice vplivajo na čustva mladih?
- Kakšne možnosti za vzpostavitev multietničnega kontakta imajo mladi z vojnih območij ali območij z izkušnjo vojne?

9. Metodologija

9.1. Vrsta raziskave

Raziskava je kvalitativna, saj sem zbiral besedne opise oziroma pripovedi sogovornikov o obsegu njihovega multietničnega kontakta, strpnosti in vplivu vojne nanje (Mesec, 1997). Verjamem, da je kvalitativna raziskava v tem primeru ustrezen način raziskovanja, saj ob skrbno izbranih sogovornikih lahko bolje in podrobneje razumem povezave med sposobnostjo sobivanja v družbi, obsegom multietničnega kontakta ter vplivi vojne ali njenih posledic.

Raziskava je tudi empirična oziroma izkustvena, saj sem s spraševanjem zbiral novo, neposredno izkustveno gradivo (Mesec, 1997).

Ključne teme, na katere sem se v raziskavi osredotočil, so:

- strpnost mladih, ki prebivajo na območjih vojnega konflikta ali območjih z izkušnjo vojne;
- posledice vojne, ki najbolj vplivajo na mlade;

- vpliv vojne na čustva mladih;
- možnosti za vzpostavitev multietničnega kontakta med mladimi.

9.2. Merski instrument in viri podatkov

Pred intervjujem sem si vnaprej pripravil vodilo, ki je vsebovalo glavne teme, ki so mi služile kot merski instrument:

- želja po srečevanju z mladimi z nasprotne strani v konfliktu;
- možnosti in načini srečevanja z mladimi z nasprotne strani v konfliktu;
- pozitivne izkušnje z mladimi z nasprotne strani v konfliktu;
- negativne izkušnje z mladimi z nasprotne strani v konfliktu;
- posledice vojne, ki so najbolj vplivale na intervjuvanca;
- morebitne smrti ali poškodbe v družini ali v krogu znancev mladega;
- vpliv vojne na čustva do domovine, nasprotne strani v konfliktu, družine, prijateljev;
- izražena čustva ob pričetku konflikta;
- čustva ob spominu na konflikt;
- želja po pogovoru o konfliktu;
- ideje za lažje doseganje strpnosti med mladimi, vpletenimi v konflikt;
- lastna ocena sposobnosti strpnega sobivanja z mladimi z nasprotne strani v konfliktu.

10. Populacija in vzorec

V raziskavi populacijo predstavljajo načrtno izbrani mladi intervjuvanci iz različnih držav, stari med 15 in 29 let, ki imajo izkušnjo z vojno ali njenimi posledicami. S. A. je intervjuvanka, ki prihaja iz Gaze (intervju A), iz palestinske skupnosti, R. D. je iz okolice Tel Aviva, v raziskavo prinaša poglede prebivalke Izraela (intervju B). V. P. je doma v Kijevu, v Ukrajini (intervju C), I. L. pa se je zaradi vojne v Rusiji iz Rusije preselil v Francijo (intervju D). S. M. živi v Banja Luki, v Bosni in Hercegovini, je del srbske etnične skupnosti (intervju E), A. P. pa je ravno tako iz Bosne in Hercegovine, a je predstavnik bošnjaške skupnosti (intervju F).

Vzorec je neslučajnostni in priložnostni, saj so bili podatki zbrani v skupini ljudi, ki mi je najbolj dostopna (Mesec, 1997). Opravil sem šest intervjujev s tremi mladostnicami in tremi mladostniki.

10.1. Zbiranje podatkov

Podatke sem zbiral med 25. februarjem in 8. marcem 2023 z intervjuji prek aplikacije Zoom. Metoda zbiranja podatkov je spraševanje oziroma intervju. Pri tej raziskavi gre za odprt in delno standardiziran intervju, saj sem uporabljal vnaprej določene okvirne smernice, vprašanja ali podvprašanja pa sem formuliral in prilagajal situaciji in intervjuvancu. Po potrebi sem spremenil tudi vrstni red vprašanj, če sem opazil, da se je sogovornik ali sogovornica pri neki temi razgovoril/-a, saj sem na ta način lahko prejel podrobnejše podatke v zvezi z določeno izkušnjo posameznika ali posameznice. Šest opravljenih intervjujev je bilo po privolitvi sogovornikov glasovno posnetih z mobilnim telefonom. Intervjuji z angleško govorečimi sogovorniki so potekali v angleščini, z bosansko ali srbsko govorečimi pa v bosanščini ali srbščini. Intervjuji so bili različno dolgi; v povprečju niso bili daljši od 30 minut ali krajši od 15 minut. Intervjuje, izvedene v tujih jezikih, sem pozneje prevedel in posebno pozornost namenil ohranjanju enakega pomena izrečenega.

10.2. Analiza podatkov

Za obdelavo zbranih podatkov sem uporabil kvalitativno analizo, natančneje odprto in osno kodiranje.

Glasovno posnete intervjuje sem prepisal na računalnik in pripravil transkripte. Ob tem nisem zapisoval vseh mašil, razen, ko so ta vplivala na pomen izjave ali pa so izražala močna čustva sogovornika. Narečnih ali slengovskih besed nisem izpuščal, dovolil sem si le nekaj slovničnih popravkov v primeru napak. Imen sogovornikov in oseb, ki se morebiti pojavijo v njihovih odgovorih, zaradi varovanja osebnih podatkov nisem zapisal.

Iz intervjujev sem izločil določene dele povedi oziroma enote, ki sem jih ocenil kot pomembne, in jih podčrtal. Intervjuji so označeni s črkami od A do F, enote pa najprej s črko intervjuja, v katerem se nahajajo, in nato z zaporedno številko enote. Navajam primer odprtega kodiranja iz intervjuja A:

Dino: Torej, diplomsko delo zajema intervjuvance iz Ukrajine in Rusije, Izraela in Palestine ter Bosne in Hercegovine, temo že poznaš, zanima me, torej, kako je s srečevanjem mladih iz Izraela – si jih želiš srečevati?

S. A.: Kako bi se pogovarjala s temi ljudmi? Težko, ker vem, da v trenutku, ko jih vidim, me hočejo mrtvo (A1).

V predstavljenem delu intervjuja A je prisotna enota A1. Ta spada pod temo Strpnost in kategorijo Nestrpnost mladih z nasprotne strani konflikta. Vsaka označena enota ima svojo kodo, ki povzame bistvo enote. V tem primeru je koda Izkušnja nasilja. Ko se je v intervjuju pojavila podobna izjava, sem jo označil z isto kodo. Vse enote, kode, kategorije in teme iz opravljenih intervjujev so zbrane v kodirni tabeli, ki je v prilogi 16.2. Kodirna knjiga se nahaja v prilogi 16.3, v prilogi 16.1 pa je primer transkripta intervjuja.

11. Rezultati

Rezultati raziskave so sestavljeni na podlagi odgovorov na vprašanja, pridobljenih z intervjuji, ki so bili opravljeni z izbranimi posamezniki iz Izraela, Palestine, Ukrajine, Rusije ter Bosne in Hercegovine.

– Kako strpni so mladi, ki prebivajo na vojnih območjih ali območjih z izkušnjo vojne?

Največ nestrpnosti mladih z nasprotne strani v konfliktu je moč opaziti v intervjujih iz Palestine in Izraela, torej v intervjujih A in B. Izkušnjo nasilja sta izkusili tako S. A. (intervju A) kot tudi R. D. (intervju B). Obe intervjuvanki sta izkusili tudi neprijetno situacijo ob multietničnem kontaktu, R. D. pa je občutila nestrpnost na podlagi vere in na spletu. Podpiranje agresije mladih z nasprotne strani v konfliktu sta zaznala V. P. iz Ukrajine (intervju C) in A. P. (intervju F) iz Bosne in Hercegovine.

Nestrpnost ne pozna meja; o njeni prisotnosti znotraj svoje skupnosti sta poročala S. A. iz Palestine (intervju A) ter A. P. iz Bosne in Hercegovine (intervju F). S. A. dvakrat izpostavi označevanje izdajalcev znotraj svoje skupnosti, A. P. pa je bil priča situaciji, ki je vključevala nespodobne komentarje mladih iz svoje skupnosti na družbenih omrežjih, kar je vodilo do izgube prijateljev.

S. M. (intervju E) iz srbske skupnosti v Bosni in Hercegovini se večkrat naveže na osebno strpnost; pravi, da vključuje enakopravno ravnanje z ljudmi vseh narodnosti, da je strpnost privzgojena in da se njena raven viša z izobraževanjem. I. L. (intervju D) iz Rusije pove, da je

strpen tudi do mladih iz ruske skupnosti, ki podpirajo agresijo, saj razume, da so žrtve sistema in propagande. R. D. (intervju B) iz Izraela krepi strpnost skozi vero.

Intervjuvanci so komentirali tudi svoje poglede na strpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu. S. M. (intervju E) je izpostavil, da družina njegove prijateljice iz bošnjaške skupnosti ne obsoja morilca družinskega člana, saj ne vedo, kdo je to storil, zato, pravijo, ne morejo obsoditi nasprotne strani v konfliktu. A. P. (intervju F) in I. L. (intervju D) imata pozitivne izkušnje s strpnostjo mladih z nasprotne strani v konfliktu znotraj svojih krogov znancev, pri čemer A. P. izpostavi medsebojno spoštovanje kultur, I. L. pa, da se raven strpnosti razlikuje glede na regijo. I. L. opaža tudi strpnost znotraj družin, saj so nekateri Rusi v sorodstvenih vezeh z Ukrajinci.

Intervjuvani mladi bi raven strpnosti v svoji generaciji zvišali z ohranjanjem neodvisnosti medijev, kar poudari S. M. (intervju E), ki se, tako kot I. L. (intervju D), strinja, da je treba znižati politično napetost. A. P. (intervju F) vidi priložnost za zvišanje ravni strpnosti med mladimi v izobrazbi in športu.

– Katere posledice vojne najbolj vplivajo vplivajo na mlade?

Intervjuvanki s področja Palestine in Izraela omenjata nabornišтво mladih, V. P. iz Ukrajine opaža številne smrti mladih v borbi. R. D. je skozi vojaško aktivnost v okviru svojih nalog lahko uporabljala orožje in ločevala ljudi glede na etnično pripadnost.

O migracijah mladih iz držav zaradi nestrinjanja z njenimi stališči poročata S. A. iz okupirane Palestine in I. L. iz Rusije. S. A. omeni željo po pobegu z vojnega območja, ob obisku tujine jo je mirno stanje začudilo, kljub temu pa si želi ostati doma z družino. A. P. iz Bosne in Hercegovine dodaja, da se mladi iz njegove države izseljujejo zaradi za mlade omejujočega državnega sistema.

Smrt v družini omenijo S. A. iz Palestine, V. P. iz Ukrajine, S. M. iz srbske skupnosti v Bosni in Hercegovini in A. P. iz bošnjaške skupnosti v Bosni in Hercegovini. S. A. doda, da je imela izkušnjo poškodbe v družini, V. P. iz Ukrajine je občutila smrt v krogu prijateljev, R. D. iz Izraela ni bila pripravljena odgovoriti na vprašanje o izgubi ali poškodbi bližnjega: »Žal mi je, ampak trenutno raje ne bi odgovorila na to vprašanje.« I. L. iz Rusije pa znotraj bližnjih krogov ni bil priča nobeni poškodbi ali smrtnemu izidu.

Vojna in njene posledice so vplivale tudi na vsakdanje življenje mladih. V. P. iz Ukrajine poroča o potrebi po prilagojenem delu zaradi izgube elektrike; ta ji je otežila tudi skrb za osebno nego in dostop do doma. Doda, da se ji je od začetka vojne poslabšalo duševno zdravje, I. L. iz Rusije kot posledico vojne omenja omejen dostop do tehnologije, R. D. iz Izraela se je zaradi vojnih konfliktov odločila za aktivistično delovanje. Večkrat je bila izpostavljena nevarnosti, ki bi lahko rezultirala z njeno smrtjo. V. P. iz Ukrajine komentira, da mnoga mnenja mladih oblikujejo njihovi starši in da so mladi z nasprotne strani v konfliktu žrtve propagande, s čimer se strinja tudi I. L. iz Rusije; opaza, da so mladi v njegovi domovini podlegli vplivu netočnih informacij, ki krožijo po medijih. Iz Rusije se je izselil zaradi občutka ogroženosti. S. M. iz srbske skupnosti v Bosni in Hercegovini poroča o stereotipu, ki je nastal po vojni in ki zadeva begunsko zgodovino mladih, A. P. iz bošnjaške skupnosti v Bosni in Hercegovini pa kot posledico vojne navaja državni sistem, ki omejuje mlade.

– Kako vojna ali njene posledice vplivajo na čustva mladih?

Vojna je med intervjuvanci v različnih fazah, tudi skozi njene posledice, vzbudila mnoga čustva. Strah pred smrtjo sta izpostavili intervjuvanki S. A. in R. D. iz Palestine in Izraela, S. A. je doživela tudi stanje šoka, medtem ko R. D. omeni, da strah ne izgine, pač pa da gre za življenje v strahu, kar čuti tudi V. P. iz Ukrajine. Obe sta večkrat občutili žalost zaradi vojne, V. P. pa izpostavi tudi psihične težave, katerih žrtev je zaradi konstantnega spremljanja medijev tudi I. L. iz Rusije. S. A. se zdi, da se mora venomer dokazovati, da bi bila opažena kot pomemben člen družbe, včasih pa raje prikrije svojo identiteto, da bi se izognila pogovoru o konfliktu. V. P. izčrpanost zaradi vojne opaza v krogu svojih bližnjih, I. L. in S. M. pa sta utrujena zaradi obsežnega obravnavanja vojne tematike v njunih življenjih.

Medtem ko S. A. razburi konstantno ubijanje ljudi, se V. P. spominja občutkov razburjenosti ob smrti uporniške figure iz njene skupnosti, jezna pa je bila že tudi iz razlogov, ki jih težko pojasni. Verjame, da bo po vojni potrebovala terapijsko pomoč. I. L. iz Rusije se zaradi sankcij drugih držav počuti osovraženega, zaradi vojne pa ni spremenil svojih čustev do domovine.

– Kakšne možnosti imajo mladi z vojnih območij za vzpostavitev multietničnega kontakta med konfliktom?

Prisotnost multietničnega kontakta med mladimi na vojnih območjih ali območjih z izkušnjo vojne je opazna v spoštovanju drugačnih veroizpovedi, kar vidijo S. A., R. D. in S. M. V intervjujih so večkrat omenjeni organizirani dogodki (S. A., R. D. in V. P.), kjer se srečujejo mladih iz različnih etničnih skupin, R. D. je ta stik opazila tudi v izraelskih vrtcih. Ob dogodku, ki se ga je udeležila S. A., je prišlo do situacije, ko zaradi obsega konflikta mladi kljub neposrednemu kontaktu niso zmogli vzpostaviti pogovora. S. M. multietnični kontakt dosega skozi študijske izmenjave, tudi z verskimi voditelji in v krogu prijateljev, A. P. pa izraža željo po spoznavanju in komuniciranju mladih iz različnih etničnih skupin, temu pa je največkrat priča v večjih mestih. I. L. stike z ostalimi skupnostmi dosega v krogu družine, večina Rusov pa je prvi kontakt z Ukrajinci med konfliktom vzpostavila ob begunskih valih, hkrati pa so ga vzpostavljali na družbenih omrežjih. R. D. je ob času služenja vojske multietnični kontakt dosegala ob mejnih točkah, kjer je kot vojakinja pregledovala dokumente potnikov.

Intervjuvanci kot razloge za odsotnost multietničnega kontakta navajajo homogenost prebivalstva (S. A. in A. P.), izoliranost (R. D., V. P., I. L., A. P.), V. P. pa ni pripravljena vzpostaviti kontakta z nasprotno stranjo, dokler se ne spremenijo njen pogled in stališča, povezana s konfliktom.

S. A. iz Palestine je med izraelsko mladino opazila tako tiste, ki bi radi vzpostavili kontakt (na nasprotni strani konflikta sta to opazila tudi S. M. in I. L.), kot tiste, ki ga ne bi. Intervjuvanka iz Palestine je odsotnost želje po srečevanju z mladino z nasprotne strani v konfliktu opazila tudi znotraj svoje skupnosti.

A. P. kot načine zvišanja ravni multietničnega kontakta navaja izobraževalni sistem, študijske izmenjave, povezovanje nevladnih organizacij in vpliv na starševsko vzgojo mladih.

12. Razprava

Intervjuvanca iz Bosne in Hercegovina poročata o več strpnih izkušnjah med vrstniki kot ostali intervjuvanci. A. P. iz bošnjaške skupnosti iz Bosne in Hercegovine se tako spominja ene izmed njih: »Ogromno pa je lepih trenutkov; spomnim se enega dogodka, kjer smo bili predstavniki bošnjaške in srbske etnične skupine – ob sprostitvi so Srbi peli sevdalinke, bošnjaki pa srbske pesmi, to je lep spomin.« S. M. iz srbske skupnosti iz Bosne in

Hercegovine omeni prijateljstvo s predstavnico druge etnične skupnosti: »Tudi moja najboljša prijateljica je muslimanka, dogovorila sva se, da si bova kuma.«

Oruč in Obradović (2020) sta raziskovala dejavnike, ki spodbujajo radikalizacijo mladih. Njune ugotovitve kažejo, da je radikalizacija med mladimi posledica kompleksnega prepleta različnih dejavnikov in je ni možno poenostaviti z enim od njih. Nekateri pomembni dejavniki, ki so povezani z višjo stopnjo radikalizacije med mladimi, so: višina dohodka gospodinjstva, nižja izobrazba, zakonski stan, zaposlitveni status ter neudeležba na glasovanju ali udeležba v državljanskih dejavnostih. Ugotavljata, da spol, življenje v urbanih okoljih ali sorodstvena mreža v tujini niso povezani z večjo ali manjšo radikalizacijo. Ugotovila sta tudi, da so simpatije do radikalizacije enako prisotne med vsemi etničnimi in verskimi skupinami v Bosni in Hercegovini.

Četudi splet lahko pomeni možnost za vzpostavitev multietničnega kontakta, kot to navaja intervjuvanec iz Rusije, je lahko tudi prostor nestrpnega govora, kot o tem pripoveduje intervjuvanka iz Izraela. Benatov, Berger in Tadmor (2021) so raziskovali povezavo med igranjem virtualnih iger in strpnostjo med mladimi. Ugotovili so, da so kooperativne računalniške video igre pomembne za otroke, ki živijo na območjih sovražnih etničnih konfliktov. Otroci iz teh regij imajo zelo malo možnosti za pozitivni stik s člani druge skupine in so dosledno izpostavljeni splošno negativnemu odnosu družbe do ostalih skupin. Po njihovem mnenju je možno pristranskost zmanjšati tudi z igranjem video iger, kar pomaga preprečiti nadaljnjo eskalacijo.

R. D. podrobneje opiše svojo izkušnjo, povezano z ravnanjem z orožjem: »Imamo zakone, pravila, kdaj lahko streljamo, kako lahko streljamo, kam streljati, pod katerimi pogoji smemo uporabljati orožje.« V to jih potiska sistem, kar potrdi tudi intervjuvanka S. A. iz Palestine: »... ti mladi tudi delajo v vojski; tam sploh nimajo možnosti izbire.« Pahl (2008) navaja, da tako vojske kot teroristične skupine najemajo mlade ljudi, da ubijajo in umrejo, s tem da jim obljublajo slavo in izpodrivajo strah pred smrtjo; vojske in teroristične milice strnejo željo mladih v strategijo ubijanja in umiranja za namen. Kot dobro prakso avtor navaja gibanje Gülen, imenovano po islamskem kleriku Fethullahu Güleni, ki živi v ZDA. Gibanje spodbuja torelantnost znotraj islama. Pahl razišče, da je eden izmed ciljev gibanja vrnitev izraza džihad iz njegovih sedanjih zlorab. Pomen islama je znotraj gibanja obrnjen proti nestrpnosti do

nasilja v vseh njegovih oblikah – terorističnih, vojaških, ekonomskih in kulturnih. Mladi se tako ukvarjajo z nenasilnim skupnim življenjem v globokem spoštovanju življenja in z odporom proti kakršnim koli prizadevanjem za uporabo katerekoli vere v nasilne namene. Kar (2019) dodaja, da so mladi ranljivi za nasilno radikalizacijo, depresija pa je ena od komponent tega procesa. Poleg depresije je bilo ugotovljeno, da so z radikalizacijo povezani že obstoječa psihološka stiska, travmatična izkušnja v otroštvu in s tem povezana PTSD, motnja pomanjkanja pozornosti in hiperaktivnost, motnja vedenja, osebna motnja, narcizem in celo psihotične motnje.

Na nestrpnost in jezo lahko vplivajo poškodbe ali smrti v ožjih krogih socialne mreže mladih; te so prisotne pri štirih intervjuvancih, ena od intervjuvank ni želela odgovoriti na vprašanje, medtem ko eden izmed intervjuvancev ni bil priča poškodbam ali smrtnim izidom. V. P. iz Ukrajine je zaradi vojne izgubila očeta: »Smrt mojega očeta je vplivala name, psihično in tudi na vse ostalo.« Burnejše reakcije mladih na tematiko konflikta lahko vzpodbudi tudi njihovo počutje. Kot zapiše Kar (2019), se dejavnika depresije in stresnih dogodkov spodbujata. V tem kontekstu so otroci in mladostniki še posebej ranljivi za katastrofalne travmatične dogodke, kot so katastrofe, terorizem in politično nasilje. Posebna ranljivost otrok in mladostnikov za travmatične dogodke je po avtorju posledica dejstva, da so ti v razvojni fazi svojega življenja, ko možgani še zorijo, ko psihološke in osebne moči niso izkristalizirane in morda niso bile dosežene trdne individualne strategije obvladovanja in socialno-ekonomske stabilnosti. Med intervjuvanci je pogosta utrujenost; to opazimo pri štirih intervjuvancih. Intervjuvanka S. A. pravi, da je ta povezana z jezo: »Gre za jezo in utrujenost; veliko Palestincev je bilo ubitih.« Tudi travmatična čustva so med mladimi intervjuvanci pogosta, občutili so jih vsi intervjuvanci. I. L. iz Rusije zaradi vojne ni postal strpnejši ali nestrpnejši do svoje domovine.

Na nestrpnost mladih lahko vpliva oblikovanje njihovega mišljenja s strani staršev ali medijev; ukrajinska intervjuvanka meni, da razmišljanja mladih oblikujejo njihovi starši, I. L. iz Rusije pa opaža, da so mladi v njegovi domovini skozi medije podlegli vplivu propagande. A. P. iz bošnjaške skupnosti iz Bosne in Hercegovine doda: »Starši imajo velik vpliv na otroka; brez vzgoje otrok na način, da je vsak človek, ne bo strpnosti, prepričan pa sem, da je takih 50 odstotkov staršev.« Kar (2019) navaja, da sta med radikalizirano mladino prisotni

krhka družinska dinamika in starševska disfunkcija, kar kaže na potrebo po psihiatričnem pregledu mladostnikov, ki so bili radikalizirani ali jim grozi radikalizacija.

Poleg homogenosti prebivalstva intervjuvanci kot razlog za nestrpnost navajajo tudi izoliranost: »Ljudje iz Rusije imajo zelo redke možnosti potovanja, to ne pomaga,« pove I. L. iz Rusije. R. D. poroča o izolaciji v njeni državi: »Če greš po Izraelu, boš videl, da je ponekod prepovedan vstop za Izraelce.« A. P. iz bošnjaške skupnosti iz Bosne in Hercegovine pravi, da je stik z različnimi etničnimi skupinami lažje doseči v večjih mestih. Haračić (2017) navaja, da v večjih kozmopolitskih mestih socialni kapital ni pomemben pokazatelj tolerance, saj tam vsakdo srečuje ljudi iz različnih okolij, ne glede na to, ali stke prijateljstvo ali ne, dejstvo, da jim je pogosto izpostavljen, ima učinek. Tako imajo lahko ljudje, ki živijo, na primer, v Sarajevu, več prijateljev drugih narodnosti in več prijateljev ateistov, ker se lažje srečajo. Na študente v Sarajevu, ki živijo sami, ne vplivajo niti različne sodbe družine in sosedov v njihovih domačih skupnostih, ki bi lahko bile nestrpne. To, da oseba ni izpostavljena nestrpnim pogledom starejših generacij, lahko pomembno vpliva na raven strpnosti, sklepa Haračić (2017).

Intervjuvani mladi bi raven strpnosti zviševali z ohranjanjem neodvisnosti medijev in nižanjem politične napetosti. Organizirani dogodki predstavljajo možnost za vzpostavitev stika med mladimi iz različnih etničnih skupin, četudi intervjuvanka iz Palestine poroča o neuspešnih poskusih njihovih izvedb. Izobraževalni sistemi in področje športa predstavljajo del rešitve po mnenju intervjuvanca iz bošnjaške skupnosti v Bosni in Hercegovini. Možnosti vzpostavitve multietničnega kontakta predstavljajo študijske izmenjave, organizirani dogodki, urbana središča večjih mest, migracije, družbena omrežja. Zaviranje vzpostavitve multietničnega kontakta pa povzročata homogenost in izoliranost prebivalstva. Raziskava avtorjev Oruč in Obradović (2020) zaključuje, da osredotočanje na le eno od težav med mladimi, ki spodbujajo radikalizacijo in z njo nestrpnost, to je, na primer, brezposelnost, brez obravnavanja drugih dejavnikov, ki vplivajo na socialno življenje in splošno blaginjo mladih, ne bo prineslo pozitivnih rezultatov. Da bi zmanjšali ranljivost mladih za vključevanje v radikalne skupine in udeležbo v nasilnih dejavnostih, bi potrebovali širše ukrepe, ki bi morali biti usmerjeni v vse verske in etnične skupnosti ter vse socialno-ekonomske skupine.

Po opravljenih intervjujih ugotavljam, da vojna in njene posledice močno vplivajo predvsem na počutje mladih, najpogosteje v obliki travmatičnih čustev. Vojna in njene posledice med mladimi vzbujajo utrujenost, pri nekaterih tudi željo po migraciji iz države. Na območjih, kjer ni aktivnih vojaških spopadov, v tem primeru je to Bosna in Hercegovina, mladi navajajo več pozitivnih, strpnih izkušenj z mladimi iz različnih etničnih skupnosti kot tisti, ki prebivajo na območjih aktivnega spopadanja. Povezovanje med mladimi skozi izmenjave, na dogodkih in skozi aktivnosti je največkrat izpostavljeno kot eden od načinov za dvig strpnosti med mladimi z izkušnjo vojne ali njenih posledic.

13. Sklepi

Nestrpnost med mladimi je opaznejša na področjih, kjer je vojni konflikt trenutno prisoten (Ukrajina in Rusija ter Izrael in Palestina). Nestrpno izkušnjo nasilja v svoji skupnosti ter s strani nasprotne skupnosti v konfliktu sta izkusili zgolj intervjuvanki iz Izraela in Palestine; po opravljenih intervjujih sklepam, da so tovrstne izkušnje odvisne od lokacij izvajanja vojaških operacij. V primeru spora med Ukrajino in Rusijo je izkušnjo nasilja doživela le intervjuvanka iz Ukrajine, saj se vojaški spopadi izvajajo na ukrajinskih območjih.

Intervjuvanca iz Palestine in bošnjaške skupnosti iz Bosne in Hercegovine sta zaznala povečano nestrpnost med mladimi znotraj svojih skupnosti, pri čemer S. A. iz Palestine poudari preganjanje izdajalcev: »Tudi to je res, da za Palestine, ki se pogovarjajo s temi ljudmi iz Izraela, je tako, da jih preprosto imenujemo izdajalci, kot da so izdali nas, Palestino.« Sklepam, da nestrpnost med mladimi lahko vznikne tudi znotraj skupnosti s skupnim etničnim ozadjem. Morebitno povezavo z vzorcem, ki bi ga lahko vzpodbudile verske institucije in njihove interpretacije vere, bi bilo treba podrobneje posebej raziskati.

Sklepam, da na nestrpnost med mladimi vplivata naborništvo in vpletenost v vojaške operacije, kar dokazuje primer izraelske intervjuvanke R. D., ki vključuje dovoljenje za uporabo orožja in neenako obravnavo ljudi drugačne etnične pripadnosti. Intervjuvanci pogosto izpostavijo problematiko izoliranosti prebivalstva; to nazorno predstavi I. L., ki pove, da omejeno potovanje Rusov v druge države ne pomaga pri širjenju obzorij tamkajšnjega prebivalstva. Sklepam, da izoliranost prebivalstva negativno vpliva na strpnost mladih.

Na nestrpnost mladih lahko vpliva oblikovanje njihovega mišljenja s strani staršev ali medijev; ukrajinska intervjuvanka meni, da razmišljanja mladih oblikujejo njihovi starši, I. L. iz Rusije pa opaza, da so mladi v njegovi domovini skozi medije podlegli vplivu propagande.

Med intervjuvanci je pogosta utrujenost, ki v primeru S. A., intervjuvanke iz Palestine, zmanjšuje pripravljenost za dialog o konfliktni situaciji; ta je ključen za zmanjšanje napetosti med mladimi z obeh strani, zatoorej sklepam, da utrujenost lahko posredno vpliva na strpnost mladih z izkušnjo vojne ali njenih posledic.

Intervjuvani mladi bi raven strpnosti zviševali z ohranjanjem neodvisnosti medijev in nižanjem politične napetosti. Izobraževalni sistemi in področje športa predstavljajo del rešitve po mnenju intervjuvanca iz bošnjaške skupnosti v Bosni in Hercegovini. Kot prostore srečanj intervjuvanci navajajo urbana središča večjih mest in družbena omrežja. Sklepam, da možnost vzpostavitve multietničnega kontakta in vpliv na strpnost mladih z izkušnjo vojne ali njenih posledic predstavljajo študijske izmenjave, organizirani dogodki in migracija.

14. Predlogi

Po opravljeni kvalitativni raziskavi ugotavljam, da bi kvantitativna raziskava o izbrani temi doprinesla k jasnejši grafični analizi zbranih podatkov. V primerih držav, ki so trenutno v konfliktu, bi bilo dobro izvesti specifične raziskave, ki bi se osredotočale samo na prebivalce teh držav in njihove izkušnje. Države, ki so vojno izkusile v preteklosti, bi bilo treba raziskati s temeljitejšim zgodovinskim pregledom in intervjuvanjem predstavnikov več generacij. Za natančnejši pregled mednarodnega odnosa mladih do multietničnega kontakta na evropskem prostoru bi bilo treba izvesti širšo raziskavo, ki bi vključevala več intervjuvancev, ki bi zastopali vse države Evropske unije in/ali sosedstvo te. Dobro bi bilo izvesti tudi raziskave, ki se podrobneje navezujejo le na eno izmed tem, s katerimi se ukvarja to diplomsko delo, na primer na čustva mladih, ki jih je povzročila vojna ali njene posledice.

15. Uporabljena literatura

Alter, P. (1991). Kaj je nacionalizem? *Študije o etnonacionalizmu*, str. 221–237. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Bauwens, J., & Naturale, A. (2017). The role of social work in the aftermath of disasters and traumatic events. *Clinical Social Work Journal*, 45, 99–101. Pridobljeno 5. 9. 2021 s <https://doi.org/10.1007/s10615-017-0623-8>

Begović, S., Lazović-Pita, L., Pijalović, V., & Baskot, B. (2020). An investigation of determinants of youth propensity to emigrate from Bosnia and Herzegovina. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, (33)1, 2574–2590. Pridobljeno 3. 12. 2022 s <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1331677X.2020.1754267>

Benatov, J., Berger, R., & Tadmor, C. T. (2021). Gaming for peace: Virtual contact through cooperative video gaming increases children's intergroup tolerance in the context of the Israeli–Palestinian conflict. *Journal of Experimental Social Psychology*, 92. Pridobljeno 23. 3. 2023 s <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0022103120304054?token=BBDEEAEF9CE4A3CD79CCFDCEEAE840185E71D43F2DA5DF7EB07FC0510D24BA7E4585204C91CE9372C3EFB888FFAB7D53&originRegion=eu-west-1&originCreation=20230323144924>

Bennet, S., Maton, K., & Kervin, L. (2008). The 'Digital Natives' Debate: A Critical Review of the Evidence. *British Journal of Educational Technology*, 39(5), 775–786. Pridobljeno 2. 12. 2022 s https://www.researchgate.net/publication/200772429_The_%27Digital_Natives%27_Debate_A_Critical_Review_of_the_Evidence

Bessudnov, A., & Shcherbak, A. (2020). Ethnic Discrimination in Multi-ethnic Societies: Evidence from Russia. *European Sociological Review*, 36(1), 104–120. Pridobljeno 3. 4. 2023 s <https://doi.org/10.1093/esr/jcz045>

Boas, F. (1943). Recent anthropology. *Science*, 98, 311–314.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge.

Bringa, T. (1995). *Being Muslim the Bosnian Way: Identity and Community in a Central Bosnian Village*. New Jersey: Princeton University Press.

Canals, J. (1995). Mesto antropologije v teoretskem ozadju socialnega dela. *Socialno delo*, 34(2), 97–107. Pridobljeno 2. 4. 2023 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-AFSGA06U>

Carter, E. (2018). Right-wing extremism/radicalism: Reconstructing the concept. *Journal of Political Ideologies*, 23(2), 157–182.

Cukut Krilić, S. (2009). *Spol in migracija. Izkušnje žensk kot akterk migracij*. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU.

Debenjak, A. (2022). *Odnos do priseljencev in etničnih manjšin skozi oči študentk in študentov Fakultete za socialno delo* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana. Pridobljeno 2. 12. 2022 s: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=139523>

Donais, T., & Pickel, A. (2003). The International Engineering of a Multiethnic State in Bosnia: Bound to Fail, Yet Likely to Persist. *CPSA Annual Conference 2003*. Pridobljeno 4. 12. 2022 s <https://cpsa-acsp.ca/paper-2003/pickel.pdf>

Erjavec, K. (2013). Vloga interneta pri integraciji mladih priseljencev iz držav nekdanje Jugoslavije v slovensko družbo. *Dve domovini*, 37, 7–20. Pridobljeno 30. 11. 2022 s <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-DRHAKPPT>

Evropska komisija. (2022). *Young people in Europe*. Pridobljeno 4. 12. 2022 s <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/15191320/KS-06-22-076-EN-N.pdf/7d72f828-9312-6378-a5e7-db564a0849cf?t=1666701213551>

Fangen, K., & Nilsen, M. R. (2021). Variations within the Norwegian far right: from neo-Nazism to anti-Islamism. *Journal of Political Ideologies*, 26(3), 278–297. Pridobljeno 2. 4. 2023 s <https://doi.org/10.1080/13569317.2020.1796347>

Feischmidt, M. (2020). The Nationalist Turn in Youth Culture. *Active Youth? Trends of political participation in East*

Central Europe, 6(4). Pridobljeno 30. 11. 2022 s <https://intersections.tk.mta.hu/index.php/intersections/issue/view/25>

Godina Vuk, V. (2009). Nadenična identiteta kot točka prešitja multietničnih družb. *Teorija in praksa*, 46(1/2), 68–84. Pridobljeno 4. 12. 2022 s <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-T8QS4YXM>

Golan-Agnon, D. (2006). Separate but Not Equal: Discrimination Against Palestinian Arab Students in Israel. *American Behavioral Scientist*, 49(8), 1075–1084. Pridobljeno 3. 4. 2023 s <https://doi.org/10.1177/0002764205284719>

Gorjanc, V. (2005). Diskurz slovenskih spletnih forumov – dokončen pokop strpnosti? *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana. Pridobljeno 2. 12. 2022 s <https://www.yumpu.com/xx/document/read/6093640/seminar-slovenskega-jezika-literature-in-kulture-center-za->

Gril, A., & Šeme, M. (2021). Vloga socialnega dela v izrednih razmerah. *Socialno delo*, 60(3), 201–218. Pridobljeno 1. 4. 2023 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-T4HGHYEU/?pageSize=25&sortDir=DESC&sort=date&language=eng&flanguage=slv&query=%27rele%253dSocialno%2Bdelo%27>

Haračić, A. (2017). *Building Tolerance in a Fragmented Society: The case of Bosnia and Herzegovina*. Pridobljeno 23. 3. 2023 s <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1671546/FULLTEXT01.pdf>

Haralambos, M., & Holborn, M. (1999). *Sociologija. Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Hårsman, B. (2006): Ethnic Diversity and Spatial Segregation in the Stockholm Region. *Urban Studies*, 43(8), 1341–1364.

Hromadžić, A. (2008). Discourses of Integration and Practices of Reunification at the Mostar Gymnasium, Bosnia and Herzegovina. *Comparative Education Review*, 52(4), 541–563.

Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.

Kar, N. (2019). Depression in youth exposed to disasters, terrorism and political violence. *Current psychiatry reports*, 21, 1–11.

Kim, Y. Y. (2001). *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. SAGE Publications, Inc.

Klepec, K. (2007). *Socialni kapital in (ne)strpnost med slovensko mladino* (Diplomsko delo). Fakulteta za družbene vede, Ljubljana. Pridobljeno 3. 12. 2022 s: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/klepec-katja.pdf>

Kralj, A. (2008). When Ć Becomes Č: Discrimination of Unrecognized National Minorities in Slovenia. *Revija za sociologiju*, 4, 235–250. Pridobljeno 3. 4. 2023 s <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=944680>

Krek, J., & Metljak, M. (2011). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Lalić, V., & Francuz, V. (2016). Ethnic minorities in Bosnia and Herzegovina – current state, discrimination and safety issues. *Balkan Social Science Review*, 8, 153–179. Pridobljeno 3. 4. 2023 s <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=494846>

Madianou, M., & Miller, D. (2013). Towards a new theory of digital media in interpersonal communication. *International Journal of Cultural Studies*, 16, 169–187. Pridobljeno 4. 12. 2022 s <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1367877912452486>

Majcen, I. (2016). *Socialno delo z begunci na mejah* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Malcolm, N. (2002). *Bosnia: A Short History*. London: Pan Macmillian.

Medvešek, M. (2007). Razmišljanja o pojavih nestrpnosti in etnične distance v slovenski družbi. Če nisi čefur, si pa kmet, debeluh, neumnež ali že kaj drugega. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, 187–218. Pridobljeno 30. 11. 2022 s

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjgmduc3d_7AhUVRuUKHRWZAaUQFnoECBIQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.inv.si%2FDocDir%2FPublikacije-PDF%2F2007%2FKNJIGA.pdf&usg=AOvVaw3cbj0vT_EdLEK6v12Cu9-n

Meh Peer, N., & Medica, K. (2017). Etnične in jezikovne interakcije mladostnikov na Šolskem centru Velenje. *Monitorish*, 19(1), 31–73. Pridobljeno 3. 12. 2022 s <https://www.ish.si/wp-content/uploads/2016/06/monitor-2017-19-1.pdf>

Mesec, B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1: Načrtovanje raziskave*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Miković, M. (2006). Historija socijalnog rada i obrazovanja socijalnih radnika u Bosni i Hercegovini. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 1, 447–456. Pridobljeno 1. 4. 2023 s <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=22477>

Mlinar, Z. (2012). *Globalizacija bogatí in/ali ogroža?* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Mønnesland, S. (2006). *Før Jugoslavia og etter*. Oslo: Syppress Forlag.

Naroll, R. (1964). On Ethnic Unit Classification. *Current Anthropology*, 5(4), 283–291.

Nećak Lük, A. (1997). Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. *Traditiones*, 26, 187–202. Pridobljeno 6. 12. 2022 s <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-WJHF1XI4>

Nieto, S., & Patty, B. (2008). *Affirming Diversity: the Sociopolitical Context of Multicultural Education*. Boston: Allyn & Bacon.

Oruč, N., & Obradović, N. (2020). Drivers of radicalisation of youth in Bosnia and Herzegovina. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 33(1), 2559–2573.

Pahl, J. (2008). Dying for a Cause: Youth, Violence, and the Gülen Movement-Beyond Tolerance and Dialogue. *Conference Proceedings Islam in the Age of Global Challenges*:

Alternative Perspectives of the Gulen Movement, 14, 583–609. Pridobljeno 23. 3. 2023 s <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=b900f834d01dc0525c457c2c5ac4c6017a98a2b0>

Pike, K. (1967). *Language in relation to a unified theory of structure of behaviour*. Haag: Mouton.

Poštrak, M. (2001). Antropološki zorni kot. *Socialno delo*, 40(2/4), 207–229. Pridobljeno 21. 2. 2022 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-NMI6AQXQ>

Poštrak, M. (2015). Koncepti socialnega dela z mladimi. *Socialno delo*, 54(5), 269–280. Pridobljeno 21. 2. 2022 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-6I9TMWUA>

Ramet, S. (2006). *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation 1918- 2005*. Washington, D.C.: Indiana University Press.

Repič, J. (2002). O etničnosti za splošno in posebno rabo. *Traditiones*, 31(1), 211–225. Pridobljeno 1. 12. 2022 s <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-PZE8S2FO>

Rizman, R. (1991). Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma. *Študije o etnonacionalizmu*, 15–37. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Rode., N., Zidar, R., Lamovšek, V., Škerjanc, J., & Urek, M. (2010). Socialno delo v primeru naravnih in drugih nesreč. *Naravne nesreče 1: od razumevanja do upravljanja*, 349–355. Ljubljana: Založba ZRC.

Rogge, M. (2003). The future is now: social work, disaster management, and traumatic stress in the 21st century. *Journal of Social Service Research*, 30(2), 1–6.

Ronan, K. R., & Johnston, D. (2005). *Promoting community resilience in disasters: the role for schools, youth, and families*. New York: Springer.

RTV Slovenija. (2018). *Identitarci, ki so tudi v Sloveniji, v Evropi vedno dejavnejši*. Pridobljeno 2. 4. 2023 s <https://www.rtvsl.si/svet/evropa/identitarci-ki-so-tudi-v-sloveniji-v-evropi-vedno-dejavnejši/464570>

Russo, C. J. (2000). Religion and Education in Bosnia: Integration Not Segregation? *BYU Law Review*, 3, 945–966.

Sedmak, M. (2010). Dileme prostorske in družbene umeščenosti etničnih skupin v večkulturnih družbah. *Teorija in praksa*, 47(2/3), 533–549. Pridobljeno 1. 12. 2022 s <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-CD3LVUD0>

Tamam, E., Mei Tien, W. Y., Idris, F., & Hamzah, A. (2006). News Media Socialization and Ethnic Tolerance Among Youth in Malaysia. *15th AMIC Annual Conference*. Institute for Community and Peace Studies Universiti Putra, Malaysia. Pridobljeno 29. 11. 2022 s https://www.academia.edu/15338969/NEWS_MEDIA_SOCIALIZATION_AND_ETHNIC_TOLERANCE_AMONG_YOUTH_IN_MALAYSIA

Tolomelli, A. (2015). Two Schools under One Roof. The Role of Education in the Reconciliation Process in Bosnia and Herzegovina. *Journal of Theories and Research in Education*, 10(1), 89–108.

Ule, M. (1988). *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Ule, M. (1996). *Mladina v devetdesetih: Analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Van den Berghe, P. L. (1981). *The Ethnic Phenomenon*. New York: Elsevier.

Vec, T. (2005). *Predsodki in stereotipi*. Pridobljeno 1. 12. 2022 s <http://www.socped.org>

Vidau, Z. (2017). Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu. *Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu*, 1, 69–104. Pridobljeno 4. 12. 2022 s <http://www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/2017/Mladi%20v%20slovenskem%20zamejstvu%201.pdf#page=70>

Visser, K., Bolt, G., & van Kempen, R. (2015). A good place to raise your children? The diversity of parents' neighbourhood perceptions and parenting practices in a low-income, multi-ethnic neighbourhood: A case study in Rotterdam. *Geoforum*, 64, 112–120, Pridobljeno 2. 12. 2022 s <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2015.06.011>

Vižintin, M. A., & Trobec, E. (2010). Medkulturno izobraževanje in medkulturna občutljivost. *Dve domovini*, 32, 139–150. Pridobljeno 4. 12. 2022 s <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UIJB5GK6>

Vomer, T. (2012). *Zaščita pred diskriminacijo in zagotavljanje enakosti romske etnične skupine v rs - s poudrkom na varstvu otrok* (Diplomsko delo). Pravna fakulteta, Univerza v Mariboru. Pridobljeno 27. 11. 2022 s: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=36969>

Wien, J. (2017). »My Parents Never Taught Me to Hate« *A Study of Inter-ethnic Relations and Reconciliation among Youth in Brcko, Bosnia and Herzegovina* (Magistrsko delo). Department of Social Anthropology, University of Oslo. Pridobljeno 5. 12. 2022 s <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/57484/1/Wien-Master.pdf>

Yaman, A., Mesman, J., van Ijzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Linting, M. (2010). Parenting in an Individualistic Culture with a Collectivistic Cultural Background: The Case of Turkish Immigrant Families with Toddlers in the Netherlands. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 617–628. Pridobljeno 6. 12. 2022 s <https://link.springer.com/article/10.1007/s10826-009-9346-y>

Zakour, M. J. (2006). Social work and disasters. *Disciplines, disasters and emergency management*, 124–140. Washington, DC: Federal Emergency Management Agency, Emergency Management Institute.

Zakour, M. J., & Harrell, E. B. (2003). Access to disaster services: social work interventions for vulnerable populations. *Journal of Social Service Research*, 30(2), 27–54.

Zaviršek, D. (1994). Psihiatrični oddelek med boleznijo in njeno kulturno manifestacijo: študija primera. *Socialno delo*, 33(3), 217–225.

16. Priloge

Priloga 16.1: Primer transkripta intervjuja

Intervju A: S. A., Palestina

Dino: Zdravo, S.! Upam, da si dobro, hvala za tvoj čas.

S. A.: Hej, lepo, da se vidiva! Hvala za priložnost.

Dino: Če si za, pričniva z uradnim delom. Imaš kakšno vprašanje, preden začneva? Če potrebuješ kakšno pojasnilo, lahko začneva tudi pozneje ...

S. A.: Ne, ne, vse mi je jasno, hvala. Lahko začneva.

Dino: Torej, diplomsko delo zajema intervjuvance iz Ukrajine in Rusije, Izraela in Palestine ter Bosne in Hercegovine. Temo že poznaš, zanima me torej, kako je s srečevanjem mladih iz Izraela – si jih želiš srečevati?

S. A.: Kako bi se pogovarjala s temi ljudmi? Težko, ker vem, da v trenutku, ko jih vidim, me hočejo mrtvo. Ne želijo se pogovarjati z mano. Hočejo me samo mrtvo. Ali zunaj Palestine. Na to vprašanje bi morda dobil različne odgovore, ampak mislim, da bi bil močan ali najmočnejši odgovor, ko bi vprašali nekoga, čigar starši so mrtvi. Če bi se pogovarjali z mladimi Palestinci in jih vprašali, ali bi se srečali z mladino iz Izraela, ne bi nikoli odgovorili pritrdilno. To pa zato, ker ti mladi tudi delajo v vojski; tam sploh nimajo možnosti izbire. Torej obstaja stoodstotna možnost, da so ti mladi sodelovali pri ubijanju mojih ljudi. Hm, hočem reči, da, lahko jih srečamo in se pogovarjamo, vendar je to odvisno od tega, kako želijo voditi pogovor. Ko sem bila v Združenih državah, sem se torej srečala z Izraelci, ki so se zavedali, kaj se v Palestini dogaja, in so rekli, da ne želijo več biti tam. Imeli so izraelsko državljanstvo, vendar ne želijo biti tam zaradi številnih razlogov. Ko sem se pogovarjala z njimi, so bili tako odprti. Govorili so o tem, da so se v New Yorku ravno tako zavzemali za Palestino. Torej so drugačni od drugih, tisti, ki imajo možnost oditi, in ker tako želijo in hočejo. Tako da, ja, ljudje na Zahodnem bregu in v Jeruzalemu pa Izraelce vidijo vsak dan, vendar se seveda ne bi radi pogovarjali med seboj.

Dino: Kakšne pa so možnosti in načini za srečevanje z izraelsko mladino, če sploh so?

S. A.: V Gazi ni možnosti, da bi srečali kogarkoli iz Izraela, saj veste, to je Gaza. To ni kot na Zahodnem bregu ali v Jeruzalemu. Mi, mi nimamo te povezave z njimi. Lahko rečemo, da se 90 % Gazanov nikoli ni srečalo z nikomer z druge strani. Morda še več kot toliko. Edini slučaj, da bi se kdo kdaj srečal z nekom z druge strani, je, če bi potoval, če bi bil zunaj Palestine. Prvič sem se srečala z mladino z druge strani, ko sem bila v Združenih narodih, ko sem tam opravljala pripravništvo. Opazila sem tri dekleta, ki so bila mojih let. Šla sem naravnost k njim, rekla sem si, joj, končno nekdo mojih let. Tako sem šla tja in se jim nasmehnila, one pa so me vprašale, od kod sem. In sem rekla, da sem iz Palestine. In tisti trenutek sem videla, kako so njihovi obrazi zastali, postali so rumeni in rekle so: »Oh, okej.« Niso hotele nadaljevati pogovora z mano. V tistem trenutku sem vedela, da gre za izraelsko mladino. Vseeno sem vprašala, ali bi mi, prosim, povedale, od kod so. Da bi se prepričala. Niso hotele odgovoriti. Rekle so, da si ne želijo imeti tega pogovora ali tega srečanja. Jaz sem se strinjala, ja, seveda. Tudi to je res, da za Palestince, ki se pogovarjajo s temi ljudmi iz Izraela, je tako, da jih preprosto imenujemo, izdajalci, kot da so izdali nas, Palestino.

Dino: Razumem ... Se morda spomniš kake pozitivne izkušnje z mladimi iz Izraela?

S. A.: Obstaja razlika med judovstvom in sionizmom. Kot Palestinci nimamo težav z judovskimi predstavniki, ker obstajajo Palestinci, ki so judje, muslimani in kristjani, na primer, v Palestini imamo vse te tri religije. Ko sem bila v New Yorku, sem srečala Jude, ki so zagovarjali Palestino, in Jude, ki niso zagovarjali Palestine. Nikoli nisem imela pozitivne izkušnje s sionisti; včasih niti ne rečem, da sem Palestinka. Ti ljudje so v mojem času dela v New Yorku prihajali na zabave; ker so se mi zdeli super sionistični, sem si rekla, da jim nikoli ne rečem, da sem Palestinka. Ne želim si, da me ubijejo. Tako da nimam nobene pozitivne izkušnje.

Dino: Kaj pa kakšna negativna izkušnja, ki se ti je zares vtisnila v spomin? Če si jo pripravljena deliti, seveda ...

S. A.: Ja, ena je. Spomnim se ene stvari, ki mi je ostala v spominu, ko sem prvič srečala, hm, mladega z druge strani. Ko sem zapustila Gazo, sem odšla v Amman, v Jordanijo. Ko sem bila na prehodu, so bili tam ljudje, ki so preiskovali naše torbe in dokumente, med njimi pa so bili trije ljudje, ki so bili enako stari kot jaz. In ko sem jih videla, sem vedela, da niso Arabci. Ne govorijo arabsko. Niso videti arabsko. In v trenutku, ko je mlada gospodična rekla, naj ji dam

svojo torbo ... svojo torbo? Dodala je: »Hočem samo preiskati vse, da nimaš ničesar posebnega pri sebi.« Rekla sem si: »Hočeš preiskati mojo torbo, da grem v svojo državo?« Nisem ji tega rekla neposredno, to sem si mislila, seveda. Nikoli ne bi mogla tega reči; ubili bi me. Um, tako da to je negativna izkušnja. Prvič sem srečala ljudi mojih let z druge strani, ki so držali pištole in iskali mojo torbo. To je prva in negativna izkušnja, ki sem jo imela z njimi.

Dino: Precej zgodaj si se že morala ukvarjati z vplivi okupacije ... Katere so njene posledice, ki so te najbolj prizadele?

S. A.: Nisem razumela, da sem pod okupacijo ali da smo bili pod okupacijo, dokler nisem bila izpostavljena dvema stvarema. Prva je, ko smo doživeli vojno in napade na Gazo, prvi je bil, ko sem bila v petem razredu. Potem drugi v devetem razredu, nato v enajstem razredu, nato v drugem letniku na univerzi. Okupirani smo. Mislim, da je bilo to prvič, ko sem si rekla, ja, zdaj vem, v čem je moja država. In drugič, ko sem prvič odšla v ZDA, sem bila stara 19 let. Ko sem videla, kakšen je svet zunaj, nisem mogla verjeti. Resnično obstajajo ljudje, ki jih nihče ne nadzoruje. Ni zatiranja. In v trenutku, ko sem spoznala, da ljudje zunaj lahko potujejo iz enega mesta v drugo; to je bilo neverjetno. Temu nisem verjela.

Dino: Na naslednje vprašanje lahko odgovoriš, če si pripravljena, lahko me tudi zavrneš ... Se je v tvoji družini ali v krogu prijateljev zgodil kak primer smrti ali poškodbe?

S. A.: Imam prijateljico, to se ji je zgodilo leta 2021. Pogovarjali sva se s prijateljico, bilo je opolnoči, in ona je rekla, in to v šali, da se boji, da bo umrla. Rekla sem ji, da ne bo umrla, da naj preprosto utihne. Naslednji dan sem se zbudila in izvedela, da je bila njena hiša bombardirana in da je bila pod ruševinami mislim, da dve uri ali eno uro, njen oče pa je umrl. Mislim, da je bil to zame prelomni trenutek. Štiri dni nisem spala. Nisem jedla. Bila sem travmatizirana. To se je zgodilo moji prijateljici, potem se bo zgodilo tudi meni. Ob prvem napadu, ki ga pomnim, sem imela ranjene družinske člane, to je bilo, ko sem bila v petem razredu. Ampak zdaj so v redu. Zame kot tudi družino, hvala bogu, je vse v redu. Smo na varnem. Um, in ne vem, do kdaj bo to trajalo, ampak um, ja.

Dino: Kaj pa ti, kakšna čustva so se porajala v tebi ob vsem tem?

S. A.: Ne bom lagala, med samo vojno, ko smo bili pod temi, temi zračnimi napadi in vsem, vse, o čemer sem razmišljala, je bilo, da bi res rada odšla. Da nočem biti tukaj. Preprosto mi je

vseeno za to. Tega nisem mogla več prenašati. Vedno smo bili na nogah, ker nikdar ne veš, če se bo kaj zgodilo; morali smo biti pripravljeni, da bi lahko pobegnili. To je tako, da moramo plačati za našo svobodo, na žalost. A vsakič, ko nisem v Gazi, karkoli se zgodi, vse, o čemer razmišljam, je to, da se hočem vrniti in biti s svojo družino. Če bi kdaj videla novice, da je v Gazi bombardiranje, bi bilo vse, o čemer bi razmišljala, da se vrnem. Želim biti s svojo družino. Nikakor jih ne želim videti mrtvih ali umirajočih brez mene. Um, ampak ja, ni, ni ves čas tako, ni ves čas tako. Včasih pa razmišljam o tem, oh, končala sem in res bi rada pustila vse za sabo. Samo ne morem se s tem spoprijeti.

Dino: Kako se pa počutiš, ko govoriš o okupaciji? Ti je to opravilo neprijetno?

S. A.: Vsakič se počutim, kot da dokazujem svoj obstoj, zakaj obstajam, zakaj imam pravico obstajati. To je naporno. Spomnim se, ko sem, hm, zadnjih nekaj mesecev, ko sem opravljala pripravništvo, veliko ljudi me je spraševalo o Palestini. Hoteli so, da jim povem, kaj se dogaja. Obstajajo primeri, ko ne rečem, da sem Palestinka, samo da bi bila tiho, ker sem ali utrujena ali pa samo nimam energije, da bi govorila o tem.

Dino: Kako se sama uspeš obvladati, obvladati svoja čustva, kaj čutiš, ko se spomniš na ljudi, ki izvajajo okupacijo?

S. A.: Ne gre za sovraštvo, ampak jezo. To je jeza, ki jo vsi ves čas čutimo. Kajti če koga vprašate: Kaj si želite? Kaj vidite? Kje vidite Palestino? Kaj želite, da se zgodi za Palestino? Vse, kar zahtevamo, je naša svoboda, vsaj to, da nam dajo to, prostor za gibanje, da nam dajo naše pravice. Gre za jezo in utrujenost; veliko Palestincev je bilo ubitih. In če pogledate obraze Palestincev; tako so jezni, ampak hkrati so utrujeni, ker tega nočemo več. In tako je vsak dan v našem življenju. Nikoli se ne ustavi. Ne dajo nam prostora.

Dino: Za konec; imaš morda kakšno idejo, kako doseči višjo raven strpnosti med mladimi s tega področja?

S. A.: Bil je nek program, program združevanja mladih iz Palestine, Izraela. Vključili so jih v poletni tabor. Imeli so neke dejavnosti. Nikoli ni uspel. Vsako leto so bili med njimi konflikti. Vsakič je bil kak mlad obiskovalec tabora prizadet, ker se je v tem času vselej nekaj pripetilo v Gazi. Mislim, da nikoli ne bomo mogli sedeti skupaj. Tudi, če bi šla kdaj v medije in rekla, ja, srečala sem izraelskega mladeniča in sva se pogovarjala, prva stvar, ki jo bodo Palestinci

naredili; nikdar ne bodo govorili z mano. Videli me bodo kot nekoga, ki je, ki je izdal Palestino, morda me bodo celo ubili. Morda ne bo šlo do te mere, da bi ubijali, ampak, hm, to sploh ni sprejemljivo. Da bo nekaj jasno, ne moremo reči, da smo obe strani enaki, ker nismo enaki, ker je samo ena stran, ki je pod okupacijo. Ena stran, ki ... Domove so ji ukradli z nezakonitim naseljevanjem. Vse to je naredila druga stran, tako da nismo enaki. To je tisto, kar vedno rada rečem, rada bi, da se pojasni, da nismo enaki.

Dino: S., najlepša hvala za tvoj čas in pripravljenost.

S. A.: Hvala tebi za vse, za čas in priložnost.

Priloga 16.2.: Kodirna tabela (odprto kodiranje)

Oznaka enote	Enota	Koda	Kategorija	Tema
A1	... v trenutku, ko jih vidim, me hočejo mrtvo.	Izkušnja nasilja	Nestrpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
A2	Ne želijo se pogovarjati z mano.	Odsotnost želje po stiku	Izkušnje z mladimi z nasprotne strani v konfliktu	Multietnični kontakt mladih
A3	Če bi se pogovarjali z mladimi Palestinci in jih vprašali, ali bi se srečali z mladino iz Izraela, ne bi nikoli odgovorili pritrdilno.	Odsotnost želje po stiku	Izkušnje z mladimi s svoje strani v konfliktu	Multietnični kontakt mladih
A4	... ti mladi tudi delajo v vojski; tam sploh nimajo možnosti izbire.	Naborništvo mladih	Vojaška aktivnost mladih	Vpliv vojne na mlade
A5	... sem se torej srečala z Izraelci, ki so se zavedali, kaj se v Palestini dogaja, in so rekli, da ne želijo več biti tam.	Nestrinjanje s stališčem svoje države	Migracija	Vpliv vojne na mlade
A6	Ko sem se pogovarjala z njimi, so bili tako odprti.	Prisotnost želje po stiku	Izkušnje z mladimi z nasprotne strani v konfliktu	Multietnični kontakt mladih
A7	Edini slučaj, da bi se kdo kdaj srečal z nekom z druge strani, je, če bi	Homogenost prebivalstva	Odsotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih

	potoval, če bi bil zunaj Palestine.			
A8	In tisti trenutek sem videla, kako so njihovi obrazi zastali, postali so rumeni in rekle so: »Oh, okej.«	Neprijetna situacija ob multietničnem kontaktu	Nestrpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
A9	Tudi to je res, da za Palestince, ki se pogovarjajo s temi ljudmi iz Izraela, je tako, da jih preprosto imenujemo izdajalci, kot da so izdali nas, Palestino.	Označevanje za izdajalca	Nestrpnost mladih s svoje strani v konfliktu	Strpnost mladih
A10	Kot Palestinci nimamo težav z judovskimi predstavniki, ker obstajajo Palestinci, ki so judje.	Spoštovanje drugačnih veroizpovedi	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
A11	Ko sem bila v New Yorku, sem srečala Jude, ki so zagovarjali Palestino, in Jude, ki niso zagovarjali Palestine.	Multietnični kontakt ob organiziranih dogodkih	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
A12	Nikoli ne bi mogla tega reči; ubili bi me.	Strah pred smrtjo	Travmatična čustva	Počutje mladih
A13	Resnično obstajajo ljudje, ki jih nihče ne nadzoruje.	Začudenje ob miru v tujini	Omejen stik s preostankom sveta	Vpliv vojne na mlade
A14	Pogovarjali sva se s prijateljico, bilo je opolnoči, in ona je rekla, in to v šali, da se boji, da bo umrla.	Strah pred smrtjo	Travmatična čustva	Počutje mladih
A15	... je bila njena hiša bombardirana in da je bila pod ruševinami mislim, da dve uri ali eno uro, njen oče pa je umrl.	Smrt v družini	Izguba ali poškodba bližnjega	Vpliv vojne na mlade
A16	Štiri dni nisem spala. Nisem jedla. Bila sem travmatizirana.	Šok	Travmatična čustva	Počutje mladih
A17	Ob prvem napadu, ki ga pomnim, sem imela ranjene družinske člane ...	Poškodba v družini	Izguba ali poškodba bližnjega	Vpliv vojne na mlade

A18	... med samo vojno, ko smo bili pod temi, temi zračnimi napadi in vsem, vse, o čemer sem razmišljala, je bilo, da bi res rada odšla.	Želja po pobegu iz vojnega območja	Migracija	Vpliv vojne na mlade
A19	A vsakič, ko nisem v Gazi, karkoli se zgodi, vse, o čemer razmišljam, je, da se hočem vrniti in biti s svojo družino.	Želja po večjem stiku z družino	Povečana navezanost na dom	Vpliv vojne na mlade
A20	Vsakič se počutim, kot da dokazujem svoj obstoj.	Primoranost dokazovanja	Dvomi o lastni pomembnosti	Počutje mladih
A21	Obstajajo primeri, ko ne rečem, da sem Palestinka, samo da bi bila tiho, ker sem ali utrujena ...	Prikrivanje identitete z namenom izogiba pogovoru	Utrujenost	Počutje mladih
A22	Gre za jezo in utrujenost; veliko Palestincev je bilo ubitih.	Razburjenost zaradi ubijanja ljudi	Jeza	Počutje mladih
A23	Vsako leto so bili med njimi konflikti. Vsakič je bil kak mlad obiskovalec tabora prizadet, ker se je v tem času vselej nekaj pripetilo v Gazi.	Nezmožnost vzpostavitve pogovora zaradi konflikta	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
A24	Videli me bodo kot nekoga, ki je, ki je izdal Palestino, morda me bodo celo ubili.	Označevanje za izdajalca	Nestrpnost mladih s svoje strani v konfliktu	Strpnost mladih
B1	... da je veliko, veliko šol in veliko programov v izobraževalnem sistemu v Izraelu, ki vključujejo srečanja.	Multietnični kontakt ob organiziranih dogodkih	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
B2	Tako smo imeli tudi možnost študija arabščine. Med arabščino ne preučujemo le jezika, preučujemo tudi kulturo, ljudi, o islamu.	Spoštovanje drugačnih veroizpovedi	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
B3	Bila sem v stiku tudi z vrtci, kjer štiriletni otroci spoznavajo	Multietnični kontakt v vrtcu	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih

	druge otroke z arabske strani ...			
B4	... v vojski preučujemo, kdo je terorist in kdo navaden Arabec, ki preprosto živi ob nas.	Naborništvo mladih	Vojaška aktivnost mladih	Vpliv vojne na mlade
B5	Ko pa sem prišla v Izraelske obrambne sile, sem videla niti 16 let stare otroke, ki v vojake mečejo kamne in streljajo z ognjemeti.	Izkušnja nasilja	Nestrpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
B6	Lahko povem, da je večina provokacij na kontrolnih točkah, na katerih sem služila, ustvarila arabska mladina.	Neprijetna situacija ob multietničnem kontaktu	Nestrpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
B7	Vemo, kako je teči proti bombi, ko na nas izstreljujejo rakete iz Gaze.	Možnost smrti	Ogrožena varnost	Vpliv vojne na mlade
B8	Vemo, kako je biti prestrašen, ko greš na ulice.	Strah pred smrtjo	Travmatična čustva	Počutje mladih
B9	Lahko vas zabodejo.	Možnost smrti	Ogrožena varnost	Vpliv vojne na mlade
B10	Bila sem stara 12 let in tedaj sem začela s svojim aktivizmom, ko sem naletela na antisemitizem v tujini ...	Nestrpnost na podlagi vere	Nestrpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
B11	... ko sem naletela na antisemitizem na spletu.	Nestrpnost na spletu	Nestrpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
B12	In spomnim se, kako sva se držala z bratom za roke ob zvoku bomb in jokala od strahu.	Žalost	Travmatična čustva	Počutje mladih
B13	Veliko nedolžnih otrok ima travmatične težave, niti ne iz vojske, samo zaradi življenja v Izraelu.	Življenje v strahu	Travmatična čustva	Počutje mladih
B14	Grozni ljudje, grozne poškodbe, ki jih ljudje utrpijo, tako zelo, da sta dva izmed njih trenutno	Prisotnost ob smrtni nevarnosti	Ogrožena varnost	Vpliv vojne na mlade

	med smrtjo in življenjem ter v zelo, zelo kritičnem stanju.			
B15	Med služenjem vojske so nas učili vedno preveriti osebne izkaznice in dovoljenja teh ljudi.	Ločevanje ljudi	Vojaška aktivnost mladih	Vpliv vojne na mlade
B16	Če greš po Izraelu, boš videl, da je ponekod prepovedan vstop za Izraelce.	Izoliranost	Odsotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
B17	Lahko pa Arabci, ki nimajo niti prave izkaznice, zlahka vstopijo v Izrael z dovoljenjem.	Multietnični kontakt ob prehajanju meja	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
B18	Žal mi je, ampak trenutno raje ne bi odgovorila na to vprašanje.	Izogibanje odgovoru na vprašanje	Izguba ali poškodba bližnjega	Vpliv vojne na mlade
B19	... že od dvanajstega leta se ukvarjam z aktivizmom.	Aktivizem	Vsakdanje življenje	Vpliv vojne na mlade
B20	Imamo zakone, pravila, kdaj lahko streljamo, kako lahko streljamo, kam streljati, pod katerimi pogoji smemo uporabljati orožje.	Uporaba orožja	Vojaška aktivnost mladih	Vpliv vojne na mlade
B21	Tudi v judovstvu se učimo, kako pomembno je biti ponižen in sprejemati vsakogar.	Krepitev strpnosti skozi vero	Osebna strpnost	Strpnost mladih
C1	... videla sem njihova mnenja ter razumela, da jih veliko dejansko podpira njihovo agresijo na mojo državo ...	Podpiranje agresije	Nestrpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
C2	Res je težko razložiti ljudem z druge strani konflikta, zakaj smo, zakaj sem jaz osebno jezna nanje.	Težko obrazložena razburjenost	Jeza	Počutje mladih
C3	Zdaj je veliko, veliko mladih ljudi,	Smrt mladih v borbi	Vojaška aktivnost mladih	Vpliv vojne na mlade

	dobesedno ljudi mojih let, ki tam umirajo, ker želijo biti vojaki ...			
C4	Tako da trenutno nimam volje komunicirati z njimi in čutim, da bi se moralo nekaj spremeniti v njihovih pogledih.	Pogojevanje kontakta s spremembami v pogledih na konflikt	Odsotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
C5	Razumem, da obstajajo tudi podobne žrtve propagande ...	Mladi z nasprotne strani v konfliktu so žrtve propagande	Vpliv propagande	Vpliv vojne na mlade
C6	... da jih zelo prizadenejo mnenja njihovih staršev ...	Oblikovanje mnenja mladih s strani staršev	Vpliv staršev	Vpliv vojne na mlade
C7	... nekaj Rusov sem že videla, a malo verjetno zato, ker sem nekako v svojem malem mehurčku.	Izoliranost	Odsotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
C8	Med konfliktom smo sicer imeli eno tako majhno konferenco, tam so bili ...	Multietnični kontakt ob organiziranih dogodkih	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
C9	Smrt mojega očeta je vplivala name, psihično in tudi na vse ostalo.	Smrt v družini	Izguba ali poškodba bližnjega	Vpliv vojne na mlade
C10	To samo, to, to, to, res uniči vaše celotno duševno zdravje.	Uničevanje duševnega zdravja	Zdravje mladih	Vpliv vojne na mlade
C11	In zaradi tega mi je bilo tako nerodno, ker nekaterim ljudem je zelo težko, veš, iti gor, v 11. nadstropje.	Otežen dostop do doma zaradi izgube elektrike	Vsakdanje življenje	Vpliv vojne na mlade
C12	Včasih si nisem mogla umiti las, ker si jih nisem mogla posušiti, preden bi šla ven.	Otežena osebna nega zaradi izgube elektrike	Vsakdanje življenje	Vpliv vojne na mlade
C13	Morala sem imeti prilagojen delovni čas na delu, odvisen je bil od prisotnosti elektrike.	Prilagojeno delo zaradi izgube elektrike	Vsakdanje življenje	Vpliv vojne na mlade
C14	Včasih pa pač nisem mogla delati zaradi psihičnih težav.	Psihične težave	Travmatična čustva	Počutje mladih

C15	Seveda, ogromno je mrtvih, v zunanjem krogu prijateljev, predvsem mojega fanta.	Smrt v krogu prijateljev	Izguba ali poškodba bližnjega	Vpliv vojne na mlade
C16	Jezna sem zaradi smrti mladega aktivista, bil je neverjeten in izredno znan aktivist v Kijevu.	Razburjenost zaradi smrti uporniške figure	Jeza	Počutje mladih
C17	... verjamem, da smo v našem ožjem krogu, mojem ožjem krogu, nekoliko izčrpani.	Izčrpanost v ožjem krogu ljudi	Utrujenost	Počutje mladih
C18	... na začetku vojne sem začela veliko jokati, hotela sem tudi kričati ...	Žalost	Travmatična čustva	Počutje mladih
C19	... sem nekaj tednov in celo mesecev te polne vojne živela v strahu.	Življenje v strahu	Travmatična čustva	Počutje mladih
C20	Po vojni se bom morala pogovoriti s terapevtom, ker je zares težko ...	Terapevtska pomoč po vojni	Povojno počutje mladih	Počutje mladih
D1	... med mojimi prijatelji, mislim, saj veš, v Rusiji imamo veliko ljudi, ki imajo veliko sorodnikov, veliko družine, ki so Ukrajinci.	Multietnični kontakt v krogu družine	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
D2	... vsi ljudje, ki jih poznam, nimajo težav pri pogovoru z ukrajinskimi sorodniki.	Strpna komunikacija z družinskimi člani drugačnega etničnega ozadja	Strpnost mladih s svoje strani v konfliktu	Strpnost mladih
D3	Prva priložnost za interakcijo z Ukrajinci je z begunci ...	Multietnični kontakt z begunci	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
D4	... vzhodnega dela Ukrajine, ti pa imajo ponavadi zelo drugačna stališča kot tisti iz zahodne Ukrajine ali osrednje Ukrajine.	Različna raven strpnosti glede na regijo	Strpnost mladih z nasprotni strani v konfliktu	Strpnost mladih

D5	Ni tako običajno srečati ljudi v Rusiji, ki so iz Ukrajine in so odšli v Rusijo.	Isoliranost	Odsotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
D6	Predvsem internet omogoča kontakt, ker obstaja veliko podobnih Facebook skupin in vsečnih komunikacij, kjer lahko ljudje komunicirajo.	Multietnični kontakt na družbenih omrežjih	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
D7	Sam nimam nobene negativne izkušnje. Imam samo pozitivno, nevtrarno ali zelo pozitivno komunikacijo z ljudmi iz Ukrajine.	Prisotnost želje po stiku	Izkušnje z mladimi z nasprotne strani v konfliktu	Multietnični kontakt mladih
D8	Name je vojna vplivala tako, da sem moral pobegniti.	Nestrinjanje s stališčem svoje države	Migracija	Vpliv vojne na mlade
D9	Torej selitev in ogrožena osebna varnost.	Selitev zaradi ogroženosti	Ogrožena varnost	Vpliv vojne na mlade
D10	Kadarkoli Evropska unija uvede sankcije Rusiji, je v Rusiji to videno, kot da nas sovraži.	Osovraženost zaradi sankcij drugih držav	Občutek osovraženosti	Počutje mladih
D11	Vse manj ljudi ima dostop do razkošja, ne govorim o luksuzu, pač pa nadstandardih, kot so pametni telefoni, računalniki ...	Omejen dostop do tehnologije	Vsakdanje življenje	Vpliv vojne na mlade
D12	V mojem krogu ni bilo smrtnih izidov ...	Brez smrtnih izidov	Izguba ali poškodba bližnjega	Vpliv vojne na mlade
D13	... kar se tiče doma, se moja čustva zaradi vojne niso spremenila ...	Neodvisnost čustev do domovine od vojne	Čustva do domovine	Počutje mladih
D14	Tudi nimam neke vrste sovraštva do ljudi, ki podpirajo agresijo, ker jim je ta miselnost vsiljena.	Strpnost do mladih s svoje strani, ki podpirajo agresijo	Osebna strpnost	Strpnost mladih

D15	In ljudi, ki ne razvijejo kritičnega mišljenja, je preprosto usmeriti, informacijska propaganda deluje.	Mladi s svoje strani v konfliktu so žrtve propagande	Vpliv propagande	Vpliv vojne na mlade
D16	Da, utrujen sem ...	Izčrpanost zaradi obravnavanja vojne tematike	Utrujenost	Počutje mladih
D17	... moral sem nehati spremljati novice, ker sem imel zelo poslabšano duševno zdravje zaradi tega ...	Psihične težave	Travmatična čustva	Počutje mladih
D18	Ker za dvig strpnosti se moramo v bistvu soočiti s tem, da se borimo proti stereotipom in v bistvu vsa dejanja, ki jih trenutno izvajata obe strani, povzročajo le sovražni govor drugega proti drugemu.	Znižanje politične napetosti	Načini zvišanja ravni strpnosti mladih	Strpnost mladih
D19	... in ljudmi, ki jih poznam iz Ukrajine, je zelo malo nestrpnosti ...	Pozitivne izkušnje v krogu znancev	Strpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
D20	Ljudje iz Rusije imajo zelo redke možnosti potovanj, to ne pomaga.	Izoliranost	Odsotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
E1	Ko sem imel 19 let, sem bil udeleženec študentske izmenjave in zelo sem si želel spoznati ljudi različnih narodov – od Dancev, Indijcev do Kitajcev.	Multietnični kontakt skozi študijsko izmenjavo	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
E2	Zato sem oseba, ki ne gledam na narod, pomembno je, da si človek, ni pomembno, iz katerega naroda si in iz katere države	Enakopravno ravnanje z ljudmi vseh narodnosti	Osebna strpnost	Strpnost mladih

	si, pomembno je le, da si dober človek.			
E3	Mrkonjić Grad je majhno mesto, tu so tudi muslimani, Hrvati in Srbi, tudi ljudje drugih veroizpovedi ...	Spoštovanje drugačnih veroizpovedi	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
E4	Zraven moje hiše živi hodža, ne morem do svoje hiše, ne da bi šel mimo njega. Vedno se pozdraviva, jaz pozdravim, on odzdravi in tako naprej.	Multietnični kontakt z verskimi voditelji	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
E5	Tudi moja najboljša prijateljica je muslimanka, dogovorila sva se, da si bova kuma.	Multietnični kontakt v krogu prijateljev	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
E6	... moji starši so me naučili, da sploh ne ocenjujem nikogaršnjega ozadja, ampak osebnost.	Privzgojena strpnost	Osebna strpnost	Strpnost mladih
E7	Ko sem bil na Češkem, je bil moj sstanovalec Kitajec. In polno je lepih, smešnih spominov, na primer, ko je lovil muhe; res sva bila res dobra prijatelja.	Multietnični kontakt skozi študijsko izmenjavo	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
E8	Tudi s to prijateljico se ogromno pogovarjava, pri njih je na primer Alah, pri nas Bog, pri njih Isa, pri nas Jezus, vse je v bistvu isto.	Spoštovanje drugačnih veroizpovedi	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
E9	Socialno delo kot študij, ki sem ga izbral, me je še	Višanje ravni strpnosti z izobraževanjem	Osebna strpnost	Strpnost mladih

	dodatno motiviral, da ne sodim ljudi.			
E10	Kot posledica vojne me najbolj moti to, da imajo nekatere osebe še vedno status begunca; ne statusa navadnega prebivalca, ampak begunca.	Stereotip o begunskem ozadju mladih	Status mladih	Vpliv vojne na mlade
E11	Mama moje prijateljice je med vojno izgubila brata.	Smrt v družini	Izguba ali poškodba bližnjega	Vpliv vojne na mlade
E12	... ona pravi, da ne more obsojati, ne more reči, da jo je ubil Srb, če tega ne ve zagotovo, morda pa ga je ubil musliman, pravi.	Izogibanje obsojanju morilca družinskega člana	Strpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
E13	Ni mi težko govoriti o vojni, je pa malce naporno, danes na fakulteti pri čisto vsakem predmetu govorimo o vojni med Ukrajino in Rusijo.	Izčrpanost zaradi obravnavanja vojne tematike	Utrujenost	Počutje mladih
E14	Imamo le eno muslimanko v oddelku, nima nobenih težav; ko govorimo o zgodovini, o islamu, jo profesorica vpraša, kako je z določenimi stvarmi pri njih ...	Prisotnost želje po stiku	Izkušnje z mladimi z nasprotne strani v konfliktu	Multietnični kontakt mladih
E15	Za višjo toleranco, je pomembno imeti neodvisne medije; paziti, kdo in kaj piše ...	Neodvisnost medijev	Načini zvišanja ravni strpnosti	Strpnost mladih
E16	Drugič, zmanjšati je treba napetosti med politiki.	Znižanje politične napetosti	Načini zvišanja ravni strpnosti	Strpnost mladih

F1	... sem se dejansko od 1. razreda srednje šole, torej nekako svojih 14 let, ukvarjal s komunikacijo, prihajal v direktno komuniciranje z mladimi, ki prihajajo iz drugega etničnega okolja in drugih etničnih skupin.	Izražena želja po komuniciranju z mladimi iz različnih etničnih skupin	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
F2	... v mojem mestu tega ni, ker je to mesto, kjer je 99-odstotno homogena populacija.	Homogenost prebivalstva	Odsotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
F3	Nikdar nisem bil priča nobenemu incidentu, vsaj v krogu ljudi, s katerimi sem bil v stiku ...	Pozitivne izkušnje v krogu znancev	Strpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
F4	Obstaja veliko primerov mladih iz manjših mest, predvsem bolj homogenih okolij, kjer nikoli niso bili v stiku z drugimi mladimi ...	Izoliranost	Odsotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
F5	... številni mladi iz regije, od koder prihajam, kjer živijo pretežno bošnjaški muslimani, nikdar niso obiskali Banja Luke ...	Izoliranost	Odsotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
F6	Vse je odvisno od mesta, mislim na velikih območjih zagotovo prideš v stik z drugimi, tako da mislim, da to ni problem na velikih območjih.	Višja raven multietničnega kontakta v velikih mestih	Prisotnost multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
F7	Mala okolja so odvisna od več dejavnikov, predvsem je ta tema odvisna od	Izobraževalni sistem kot priložnost	Načini zvišanja ravni multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih

	izobraževalnega področja.			
F8	... se mlade spodbuja, da hodijo na mladinske izmenjave, tudi medkrajevne, in da se vključujejo v obšolske dejavnosti, ki so po mojem mnenju najboljše in najlažji način za kontakt mladih z drugimi mesti in ljudmi.	Izmenjave kot priložnost	Načini zvišanja ravni multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
F9	Nekateri sistemi so zelo dobro razviti, za primer bom vzel nevladne organizacije, ki se povezujejo z nevladnimi organizacijami iz drugih občin in na ta način uspejo pridobiti mlade, da se izmenjujejo z njimi ...	Povezovanje nevladnih organizacij kot priložnost	Načini zvišanja ravni multietničnega kontakta	Multietnični kontakt mladih
F10	Starši imajo velik vpliv na otroka; brez vzgoje otrok na način, da je vsak človek, ne bo strpnosti, prepričan pa sem, da je takih 50 odstotkov staršev.	Vpliv na starševsko vzgojo	Načini zvišanja ravni strpnosti mladih	Strpnost mladih
F11	Fant je bil profesionalni fotograf, slikal je cerkev svetega Save in to nato objavil na svojih družbenih omrežjih, kjer ima res veliko sledilcev, saj se ukvarja s fotografijo, in število negativnih komentarjev, ki jih je prejel od ljudi, je bilo nenormalno veliko.	Nespodobni komentarji na družbenih omrežjih	Nestrpnost mladih s svoje strani v konfliktu	Strpnost mladih

F12	Po vrnitvi s tistega dogodka je izgubil veliko sledilcev, povedal nam je, da je imel celo situacijo, ko nekaj njegovih nekdanjih prijateljev kasneje ni hotelo več govoriti z njim.	Izguba prijateljev zaradi strpnosti	Nestrpnost mladih s svoje strani v konfliktu	Strpnost mladih
F13	Ogromno pa je lepih trenutkov, spomnim se enega dogodka, kjer smo bili predstavniki bošnjaške in srbske etnične skupine; ob sprostitvi so Srbi peli sevdalinke, bošnjaki pa srbske pesmi – to je lep spomin.	Medsebojno spoštovanje kultur	Strpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
F14	Poleg infrastrukture in osebnih odnosov osebno menim, da je največja negativna dediščina vojne sistem, ki trenutno živi v Bosni in Hercegovini, glede na to, da omejuje mlade.	Omejujoč državni sistem za mlade	Nestabilen državni sistem	Vpliv vojne na mlade
F15	Posledica vojne je tudi osnova za izseljevanje iz teh držav.	Želja mladih po izseljevanju zaradi omejujočega državnega sistema	Migracija	Vpliv vojne na mlade
F16	Pred mojim rojstvom sta bila dva primera v družini, ki sta se končala s smrtnim izidom.	Smrt v družini	Izguba ali poškodba bližnjega	Vpliv vojne na mlade

F17	Mislim, da je splošna slika taka, da ljudje radi govorijo o vojni v negativne namene, da bi prispevali k povečanju tega splošnega medetničnega sovraštva.	Podpiranje agresije	Nestrpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu	Strpnost mladih
F18	Vedno bom rekel, da se mi zdi izobrazba ključna, ker se o njej ne govori. Vsi so vzgojeni v sovraštvu drug do drugega, tudi s šolanjem.	Izobrazba kot priložnost	Načini zvišanja ravni strpnosti mladih	Strpnost mladih
F19	... bo šport za vedno najboljša vez za nas ...	Šport kot priložnost	Načini zvišanja ravni strpnosti mladih	Strpnost mladih

Priloga 16.3.: Kodirna knjiga (osno kodiranje)

MULTIETNIČNI KONTAKT MLADIH

Prisotnost multietničnega kontakta

- Spoštovanje drugačnih veroizpovedi: A10, B2, E3, E8
- Multietnični kontakt ob organiziranih dogodkih: A11, B1, C8
- Multietnični kontakt v vrtcu: B3
- Nezmožnost vzpostavitve pogovora zaradi konflikta: A23
- Multietnični kontakt skozi študijsko izmenjavo: E1, E7
- Multietnični kontakt z verskimi voditelji: E4
- Multietnični kontakt v krogu prijateljev: E5
- Izražena želja po komuniciranju z mladimi iz različnih etničnih skupin: F1
- Višja raven multietničnega kontakta v velikih mestih: F6

- Multietnični kontakt v krogu družine: D1
- Multietnični kontakt z begunci: D3
- Multietnični kontakt na družbenih omrežjih: D6
- Multietnični kontakt ob prehajanju meja: B17

Odsotnost multietničnega kontakta

- Homogenost prebivalstva: A7, F2
- Izoliranost: B16, C7, D5, D20, F4, F5
- Pogojevanje kontakta s spremembami v pogledih na konflikt: C4

Izkušnje z mladimi z nasprotne strani v konfliktu

- Odsotnost želje po stiku: A2
- Prisotnost želje po stiku: A6, D7, E14

Izkušnje z mladimi s svoje strani v konfliktu

- Odsotnost želje po stiku: A3

Načini zvišanja ravni multietničnega kontakta

- Izobraževalni sistem kot priložnost: F7
- Izmenjave kot priložnost: F8
- Povezovanje nevladnih organizacij kot priložnost: F9
- Vpliv na starševsko vzgojo: F10

STRPNOST MLADIH

Nestrpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu

- Izkušnja nasilja: A1, B5
- Neprijetna situacija ob multietničnem kontaktu: A8, B6
- Podpiranje agresije: C1, F17
- Nestrpnost na podlagi vere: B10

- Nestrpnost na spletu: B11

Nestrpnost mladih s svoje strani v konfliktu

- Označevanje za izdajalca: A9, A24
- Nespodobni komentarji na družbenih omrežjih: F11
- Izguba prijateljev zaradi strpnosti: F12

Osebna strpnost

- Enakopravno ravnanje z ljudmi vseh narodnosti: E2
- Privzgojena strpnost: E6
- Višanje ravni strpnosti z izobraževanjem: E9
- Strpnost do mladih s svoje strani, ki podpirajo agresijo: D14
- Krepitev strpnosti skozi vero: B21

Strpnost mladih z nasprotne strani v konfliktu

- Izogibanje obsojanju morilca družinskega člana: E12
- Pozitivne izkušnje v krogu znancev: D19, F3
- Medsebojno spoštovanje kultur: F13
- Različna raven strpnosti glede na regijo: D4

Strpnost mladih s svoje strani v konfliktu

- Strpna komunikacija z družinskimi člani drugega etničnega ozadja: D2

Načini zvišanja ravni strpnosti mladih

- Neodvisnost medijev: E15
- Zmanjšanje politične napetosti: D18, E16
- Izobrazba kot priložnost: F18
- Šport kot priložnost: F19

VPLIV VOJNE NA MLADE

Vojaška aktivnost mladih

- Naborništvo mladih: A4, B4
- Smrt mladih v borbi: C3

- Ločevanje ljudi: B15
- Uporaba orožja: B20

Migracija

- Nestrinjanje s stališčem svoje države: A5, D8
- Želja po pobegu z vojnega območja: A18
- Želja mladih po izseljevanju zaradi omejujočega državnega sistema: F15

Omejen stik s preostankom sveta

- Začudenje ob miru v tujini: A13

Izguba ali poškodba bližnjega

- Smrt v družini: A15, C9, E11, F16
- Poškodba v družini: A17
- Smrt v krogu prijateljev: C15
- Brez smrtnih izidov: D12
- Izogibanje odgovoru na vprašanje: B18

Povečana navezanost na dom

- Želja po večjem stiku z družino: A19

Vsakdanje življenje

- Prilagojeno delo zaradi izgube elektrike: C13
- Otežena osebna nega zaradi izgube elektrike: C12
- Otežen dostop do doma zaradi izgube elektrike: C11
- Omejen dostop do tehnologije: D11
- Aktivizem: B19

Zdravje mladih

- Uničevanje duševnega zdravja: C10

Vpliv staršev

- Oblikovanje mnenja mladih s strani staršev: C6

Vpliv propagande

- Mladi z nasprotne strani v konfliktu so žrtve propagande: C5
- Mladi s svoje strani v konfliktu so žrtve propagande: D15

Status mladih

- Stereotip o begunskem ozadju mladih: E10

Nestabilen državni sistem

- Omejujoč državni sistem za mlade: F14

Ogrožena varnost

- Selitev zaradi ogroženosti: D9
- Možnost smrti: B7, B9
- Prisotnost ob smrtni nevarnosti: B14

POČUTJE MLADIH

Travmatična čustva

- Strah pred smrtjo: A12, A14, B8
- Šok: A16
- Življenje v strahu: B13, C19
- Žalost: B12, C18
- Psihične težave: C14, D17

Dvomi o lastni pomembnosti

- Primoranost dokazovanja: A20

Utrujenost

- Prikrivanje identitete z namenom izogiba pogovoru: A21
- Izčrpanost v ožjem krogu ljudi: C17
- Izčrpanost zaradi obravnavanja vojne tematike: D16, E13

Jeza

- Razburjenost zaradi ubijanja ljudi: A22
- Razburjenost zaradi smrti uporniške figure: C16

- Težko obrazložena razburjenost: C2

Povojno počutje mladih

- Terapevtska pomoč po vojni: C20

Občutek osovražnosti

- Osovražnost zaradi sankcij drugih držav: D10

Čustva do domovine

- Neodvisnost čustev do domovine od vojne: D13